

2022 • 4

LXXV. évfolyam • április

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János
Rostás-Péter Emese

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 4 lej

Tartalom

Benkő Levente: A megérdemelt elismerés 3

közösség

Vákár István: Kerekes Sándor méltatása 4
Dávid Gyula: Dáné Tibor Kálmán méltatása 5
Bogdán Zsolt András: Laczkó Vass Róbert méltatása 6
Benkő Levente: Killyéni András Péter méltatása 7

enciklopédia

Balla Sándor: Ady Endre és „a magyar lelkek forradalma” 9

színpad

Rostás-Péter Emese: Egész napos Bach-koncert Kolozsváron 13

könyvesház

Gaal György: Kolozsvár és Marosvásárhely a múlt századelőn 15

galéria

Ladó Ágota: Álomképek. Nézőpontok a Györkös Mányi Albert festményeiből
a Kolozsvári Művészeti Múzeumban rendezett kiállításhoz 20
Zilahi Nono: Starmüller Katalin.
A festőművész, grafikus, díszlet- és jelmeztervező bemutatása. 22

vadrózsák

Borbély Éva: Honvédkoszt tankönyv szerint 24

hétköznapi hőseink

Mihály Izabella, Kölcze Henrietta, Márk Arnold: A református lelkész-esperes
szellemi hagyatéka (1.). Tőkés József (1884–1951) 27

hirdető

Szekeres Attila István: Sikeres volt a 2021-es esztendő.
Hétéves az Erdélyi Címer- és Zászlótudományi Egyesület 31
Felhívás a Kárpát-medence magyar kórusaihoz 31

Lapszámunk szerzői:

Bogdán Zsolt András – színművész, Kolozsvár; **Borbély Éva** – néprajzkutató, magánvállalkozó, Magyarvista; **Dávid Gyula** – irodalomtörténész, Kolozsvár; **Gaal György** – irodalomtörténész, helytörténész, Kolozsvár; **Ladó Ágota** – művészettörténész, Kolozsvár; **Mihály Izabella, Kölcze Henrietta, Márk Arnold** – diákok, Málnás; **Vákár István** – agrármérnök, a Kolozs Megyei Tanács alelnöke; **Zilahi Nono** – képzőművész, grafikus, Kolozsvár

A címlapon a Transilvania Filharmónia barokk együttesének koncertje a kolozsvári Bach-maratonon. Bethlendi Tamás felvétele. A hátsó borítón a nemrég felújított nagyváradi Ady Endre Emlékmúzeum egyik kiállítótere. Bíró Norbert fényképe.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

A megérdemelt elismerés

Minap, március 25-én, Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusának ünnepi rendezvényén magyar állami kitüntetések adtak át. A Vallásszabadság Házában megtartott eseményen családtagok, barátok, világi és egyházi előljárók, nem kevésbé kíváncsi sajtósok körében a kolozsvári magyar külképviselet „vonzáskörzetéhez” tartozó területen élő és munkálkodó tizenkét dolgos ember vehette át több évtizedes munkájáért az elismerést. Olyan emberekről van szó, akik a kultúra, ezen belül a művészetek és a közművelődés, továbbá a tudományok, illetve a közélet/társadalmi közszolgálat terén – az ugyanebben az időben kitüntetett székelyföldi dolgos emberekhez hasonlóan – sokat tettek le az asztalra.

Mostani lapszámunkban az eseményen kitüntetettek közül négy olyan dolgos embernek a méltatását közöljük, aki közvetlenül és közvetetten is szorosan kötődik a Művelődéshez. Mindenekelőtt Kerekes Sándort, a Kolozs Megyei Tanács egykori alelnökét említem. Ő az, aki évtizedeken át, úgy a nyolcvankilences rendszerváltozástól errefelé, a megyei önkormányzat – szokjuk csak meg ezt a szót! – keretében, de azon kívül is, összességében a Kolozs megyei lakosság, s benne a magyarság érdekében munkálkodott. Kulcsszerepet játszott abban, hogy az említett hatalomváltás után a művelődésügyi tárca által egyre mostohábban kezelt lapunkat, a Művelődést a kétezres évek végén a Kolozs megyei önkormányzat átvehette, bebiztosítva ezzel a nyugodt üzemmódot. Teszem hozzá: ő az, aki jól megérdemelt nyugdíjas éveiben is rendszeresen olvassa lapunkat, s valahányszor úgy hozzák a mindennapok, mindig megkérdezi: hogy vagyunk, rendben van-e minden a szerkesztőség háza táján? Tehát nem vagyunk magunkra hagyottak.

Aztán volt főszerkesztőnk, Dáné Tibor Kálmánt említem. Ő az, aki tizenháromban úgy került a lap élére, hogy a maga korábbi, művelődésszervezői szakterületén kulcsszerepet játszott a romániai magyar közművelődési élet dolgainak előremozdításában, például a Magyar Házak hálózatának kiépítésében. Azokról a helyi/regionális létesítményekről van szó, amelyekben a magyar kultúra s a rá éhes közönség is otthonra talál. Földrajzilag tájolva nyugattól keletig, vagyis a Partiumtól, Belső-Erdélyen át a Keleti-Kárpátok vonaláig, s azon is túl, Moldváig, egészen pontosan: Csángliáig. Teszem hozzá: ő az, aki a jól megérdemelt nyugdíjas éve legelején – mert ebben a műfajban kezdő lévén, ma még ott tart – fel-felhív: hogy s mint vagyunk, minden rendben van-e a csapat háza táján, szóljunk, ha valamiben segíthet. Tehát megint nem vagyunk magunkra hagyottak.

Aztán ott van – Bogdán Zsoltot idézve – az a „rigószemű ember”, akit méltatójához hasonlóan mi sem tudunk megfejteni. Csupán annyiban vagyunk biztosak, hogy a színpadon és azon kívül a mindenben is szerepet vállal, ami szép, ami jó, ami emberhez való, ami teljesebbé, szebbé, színesebbé teszi a nem rigószemű emberek életét. Ő az a Laczkó Vass Róbert, aki a kolozsvári Györkös Mátyás Emlékházban – a vírusjárvány lecsöngése után minden bizonnal újrainduló – Nyitott szemmel elnevezésű, mindig telt házas beszélgetések letisztított szövegeit előbb lapunknak adta közlésre, mielőtt kötetek lapjai között is közkinccsé tette volna. Megfejtetlenségéből eredően nem tudjuk: azért tüntette-e ki lapunkat a közlés elsőbbségével, hogy a majdani könyveiben megjelenő beszélgetős szövegeit gatyába rázzuk... Erős a sejtésem: nem ezért tette, miután ama szövegek annyira tiszták és annyira jók, hogy tanítani kellene. Tehát kérjük a következőket.

Végül, de nem utolsósorban Killyéni András Pétert említem. Ő az, aki mérnökemberként olyan színvonalon műveli a sporttörténet-kutatást, hogy egyáltalán nem csodálkozom, amiért a Magyar Olimpiai Akadémia a határon túliak közül egyedülként a sorában tudja. Ő az, aki tavaly ilyenkor szólt, hogy a sport iránt elkötelezett pályatársai tolla és billentyűzete alól összegereblyélne egy Művelődés-különszámra valót, tekintettel a tokiói nyári olimpiára. És ő az, aki a díjátadáskor azonnal jelezte: közeleg a foci világbajnokság, készülünk. Már mint újabb különszámmal. Hát akkor készülünk.

Így van ez rendjén, emberek!

A magunk részéről ismételtelen gratulálunk mindenkinek, akik munkájukért e nemes és rangos elismerésekben részesültek! Legyen a példájuk ragadós!

Bogdán Zsolt

Vákár István |

Kerekes Sándor méltatása

Az

erdélyi magyar közösség érdekeinek képviseletéért és intézményeinek fenntartásáért folytatott több évtizedes munkájának elismeréseképpen Kerekes Sándor a Magyar Ezüst Érdemkereszt kitiüntetésben részesült.

Kerekes Sándor élete szorosan kapcsolódik szülővárosához, Kolozsvárhoz, és Kolozs megye egészéhez, hiszen több mint három évtizeden keresztül szolgált itt a közösséget, a magyarság megmaradását. Közös ügyeink szolgálatát és életútját mindig is a szülőföld szeretete, az elszántság jellemezte.

Kolozsváron született 1941-ben. A volt Református Kollégiumban, az akkori Ady Endre Középiskolában érettségizett, majd a kolozsvári Műszaki Egyetem gépészmérnöki karán folytatta tanulmányait és szerzett diplomát. Az aradi vagongyárban kezdte szakmai pályafutását, utána tizenhat évig a kolozsvári Vasúti Műhelyek Vállalat alkalmazottja volt. A rendszerváltozás után, 1990-ben csatlakozott a frissen megalakult RMDSZ országos szervezetéhez, a Kolozs megyei magyar közösség gyarapításáért, fennmaradásáért végzett munka meghatározta egész további életútját.

2006-tól tizennégy évig megyei tanácsos volt, 2000 és 2008 között a Kolozs Megyei Tanács alelnöke. Kolozs megye testvérmegyei kapcsolatainak elindítását ő vállalta magára, Fejér és Baranya megyével, a német Landshut megyével, Veneto és Lazio régiókkal az ő kitaró munkájának eredményeként születtek megállapodások. A Tetarom ipari park létrehozása is az ő nevéhez kötődik, a Fejér megyei tapasztalatcsere következményeként született meg a kolozsvári, illetve a későbbi Kolozs megyei ipari park terve. Rendkívül sokoldalú tevékenységével, példás magatartásával követendő mintául szolgál az ifjabb generáció számára.

Számomra igazi példakép, mentorként tekintettem rá közéleti és szakmai pályafutásom során. Az általa tanított és nevelt fiatalságot erős és elveihez hű, magyar identitástudat jellemzi, erre kimondottan odafigyelt. Büszke vagyok,

Kerekes Sándor. Kép: Horváth László

Megbecsülésnek
örvend nemcsak Kolozs
megyében, hanem
az erdélyi magyar
társadalmi életben is.

hogy megtisztel barátságával ez az alapító, építő, nagyszerű ember.

Márai Sándor szavait idézve a *Füves könyvből*: a csoda legtöbbször egészen csendes. Kerekes Sándor lényé ilyen: csendes, de közben határozottságot, precizitást sugalló, pedáns, maximalista.

Sima modorával, diplomáciai érzékével mindig eredményes tudott lenni még a legádázabb tárgyalások közepete is. A helyi kolozsvári református közösség aktív, tevékeny tagja, segítőkész, egyenes jellemű ember. Megbecsülésnek örvend nemcsak Kolozs megyében, hanem az erdélyi magyar társadalmi életben is.

Örömmel és tisztelettel ajánlom kitiüntetésre. Megérdemli.

Kedves Sándor, Isten éltesse! Gratulálunk és jó egészséget kívánunk!

(Elhangzott 2022. március 25-én, Kolozsváron, a Vallásszabadság Házában, a Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa által rendezett díjátadó ünnepségen.)

Dávid Gyula

Dáné Tibor Kálmán méltatása

Dáné Tibor Kálmán közösség- és művelődésszervező, közíró, a Művelődés című közművelődési havilap nyugalmazott főszerkesztője, az EMKE korábbi országos elnöke, az RMDSZ egykori Művelődési Főosztályának vezetője, több országos és helyi, közművelődéssel és felnőttképzéssel foglalkozó civil szervezet alapítója, az erdélyi magyar kulturális és társadalmi életben végzett több évtizedes sokrétű munkája elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült.

Több mint harminc éve, 1991-ben ismertem meg közelebbről Dáné Tibor Kálmánt, egy olyan pillanatban, amikor épp lezárta Egeresen kezdett, majd Mócson folytatott, s egy rövid szaktanfelügyelői tanévvvel megtetézett tanári pályáját. A Kriterion könyvkiadó kolozsvári szerkesztőségében kerültünk össze: mi, nyugdíjas korba érkezett öregek, s a fiatalok – köztük ő is –, akikre mint a diktatúra nyűgeiből kiszabadult hazai magyar könyvkiadás új korszakának reménységeire tekintettünk.

Nem ez volt az egyetlen eset, amikor a változással beköszöntött új világ meghazudtolta reményeinket. Dáné Tibor Kálmán részére azonban ez után nyílt meg az építő munkának egy olyan új területe, amely aztán pályája második szakaszában élethivatásává vált: a hazai magyar közművelődés építése. 1993-tól előbb az RMDSZ Közművelődési és Egyházügyi osztályán dolgozott, majd mint az EMKE ügyvezető titkára, ügyvezető elnöke, végül 2008 és 2013 között elnöke, Kötő József belső munkatársa volt. Ez az az idő, amikor Máramaroszigettől és Besztercétől Vajdahunyadig és Csernakeresztúrig, a csángóföldi Pusztináig és Bákóig kiépült a Magyar Házak láncolata, s megteremtődtek hatékony működésük feltételei. Őneki is része volt ennek a magyar-ként való megmaradásunk szempontjából oly fontos intézményláncolatnak

Dáné Tibor Kálmán. Kép: Horváth László

Megvolt benne – és mai napig is megvan – az az adottság, hogy a gyakorlati feladatokat, amelyekkel szembekerül, egyszerre látja azok elméleti oldaláról is.

az eszmei-szervezeti megalapozásában, hazai közművelődési munkánkban a magyarországi és a határokon túli magyar kisebbségi rokonintézményekkel való kapcsolatai kiépítésében is. De ugyanakkor egy olyan munkatílusnak a kialakításában is, amelynek lényege a központi szervezettség és a helyi önállóság kiegyensúlyozott egyensége volt.

Dáné Tibor Kálmánban megvolt – és mai napig is megvan – az az adottság, hogy a gyakorlati feladatokat, amelyekkel szembekerül, egyszerre látja azok elméleti oldaláról is. Ennek bizonyossága a Közép-Erdélyi Magyar Közművelődési Intézet általa kidolgozott tervezete, vagy a Magyar Házak láncolatának működési elveit kidolgozó előterjesztése. De ennek következménye, hogy az ő szívós munkájának eredményeként sikerült a

'89 utáni években az EMKE és a társult szervezetek tulajdonába került ingatlanok egész sorát a törvényes előírásoknak megfelelően tisztába tenni, amire a '89-es változást követő eufóriában néha nem figyeltünk oda. És ugyanez, a tennivalókat aprómunkára lebontó képessége érvényesült akkor, amikor az EMKE két, napjainkban fontos fő művelődési feladatokat ellátó központi ingatlanának, a Szabédi és a Györkös Mányi Albert Emlékháznak az átépítési munkálatai zajlottak.

Amikor 2013 júliusától átvette a nagy múltú (épp akkor 65 éves) *Művelődés* szerkesztését, ez nem jelentett számára

újabb pályamódosítást, csak munkaterület-változást. Beköszöntő cikkébe a szakmai igényességnek, a „hagyományőrzés és modernizáció egyensúlya fenntartásának” fontosságát, a kiépülő Magyar Ház-láncolat egységeinek magyar kulturális autonómia-szigetekké építésének fontosságát hangsúlyozta. S ezt szolgálta a *Művelődés* hasábjain is.

Úgy gondolom, hogy most, amikor az elmúlt év júliusában őt is elérte a kötött munkavégzés törvényben szabályozott kikerülhetetlen felső korhatára, ez alkalomra készített leltárát is nyugodt lélekkel zárhatta.

Tette „a hasznos lehető”, ahogyan azt az 1930-as évek elején Berde Mária kisebbségi életprogramként megfogalmazta. És biztos vagyok benne, hogy tenni fogja a „nyugalom” évtizedeiben is, mert – ahogy ismerem, s ahogy mindannyian szeretjük – az a fajta ember ő, aki minden nap meg fogja találni az épp aznapi „hasznos lehető”.

(*Szép Gyula felolvasásában elhangzott 2022. március 25-én Kolozsváron, a Vallásszabadság Házában, a Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa által rendezett díjátadó ünnepségen.*)

Bogdán Zsolt András

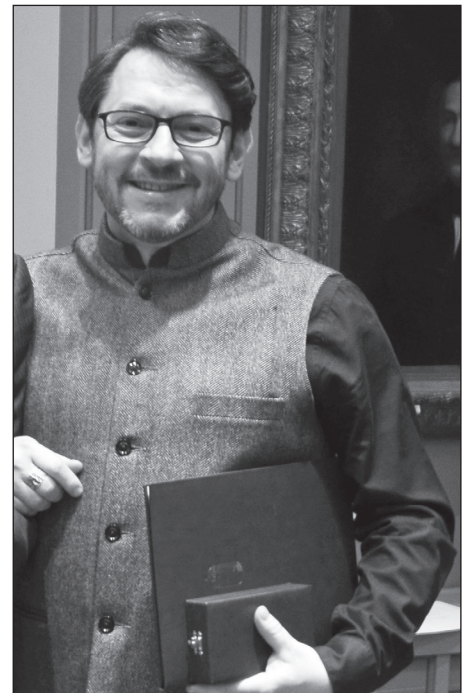
Laczkó Vass Róbert méltatása

Laczkó Vass Róbert kiváló szakmai tevékenysége, a prózai színeszet és az operajátszás, valamint a pódiumművészet terén elért kimagasló eredményei mellett a munkásságát átható közművelődés iránti fogékonyság, a közösségépítés fontosságának tudata elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült.

„Az idő nem homokóra, ami leperreg, hanem arató ember, aki kévét köt.”
(Antoine de Saint-Exupéry)

Szeretik őt a színek,
sokszínű, sokarcú
szenvedélyes ember,
tűzhordozó, akinek több
hektárnyi lelke fölött
seregélyek rajzanak,
mindig más-más
alakzatban.

A színház öltözőjében ül mellettem, majd hogyanem karnyújtásnyira egy rigószemű ember. Esténként élére fogva a szék karfájára teszi a valóságot, festéket ken az arcára, gyermekké változik, s álmokat kerget, sárkányokat eréget a színpadon. Szeretik őt a színek, sokszínű, sokarcú szenvedélyes ember, tűzhordozó, akinek több hektárnyi lelke fölött seregélyek rajzanak, mindig más-más alakzatban, surranva, lüktetve, hatalmas égi táncot járva. Olyasvalaki, akiben fölparittyázza magát a pacsirtacsend a lét egére, aztán zeng tőle az egész vidék. Aki valami kölykös

Laczkó Vass Róbert. Kép: Horváth László

konokságból a nincsekből, a fájdalomkból, a kudarcokból is mosolyt vet

és derűt arat. Olyasvalaki, akinek a fénye beleég az ember lelkébe, nem hagy árnyékot; ellenállhatatlan humora van, remekül érzi, éli a nyelvet, rendkívül tájékozott, sokoldalú; fájdalomosan szeretni való, rebellis bohóc, akitől ha elveszik a hangszerét, valahonnan mindig elővarázsol egy másikat, s különös derűvel mondja a sors szemébe: „van másik”.

Színész, énekes, költő s egyszersmind előadóművész, publicista, pedagógus és saját bevallása szerint gyakorló keresztapa. Húsz éve próbálok megfejteni, magamhoz szelídíteni a titkát, ellopni belőle, ami lopható. Hogy lehet ennyi mindent és ilyen hőfokon csinálni?

Nos, erről az emberről szólok most önöknek. Gyökerei Gyergyóremetén vannak, a templomkert tőszomszédságában nevelkedett. Akkor ugye nagyon nincs, amin csodálkozni; meg kell nézni azt a falut, kik lakják, milyen munkabírási emberek, és hogy viszonyulnak a kultúrához. Fellapoztam tavaly októberi műsorkínálatukat: Schubert g-moll hegedű- és zongoraszonáta, Beethoven c-moll vonósnégyes, és zongoradúr zongoranegyes.

Remetén járt iskolába. Aztán a székeludvarhelyi Benedek Elek tanítóképzőben érettségizett '95-ben, egy évig

osztálytanító volt Gyergyóban, majd a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) színházművészeti szakán végzett. 2000-től a Kolozsvári Állami Magyar Színház tagja. Közben a színházi szerepei mellett állandó vendége, énekes a Kolozsvári Állami Magyar Operának. Több tucat szerepet énekelt már el. Nyolc évig óraadó tanárként beszédtechnikát oktatott a BBTE színházművészeti tanszékén. Munkássága rendkívül szerteágazó. Színészi és énekesi tevékenysége mellett egyéni előadóesteket készít, nem középiskolás fokon (abból is van több mint egy tucat), verseket ír, könyveket publikál, 2012-től az EMKE Györkös Mányi Albert Emlékház által szervezett *Nyitott szemmel* című beszélgetőestek házigazdája, tévé- és rádióműsorokat szerkeszt, azokban lép fel, és nem utolsósorban az Egy társulat étel humanitárius segítségnyújtásában önkéntesként főz, segít, kinek, amikor, amiben kell. És teszi mindezt rendkívül érzékenyen, őszintén, könnyedén, valami okos eleganciával, a sajátosat az egyetemessel elegyítve és fordítva, egy kisebb vagy nagyobb közösséget a kultúra nagy kapcsos zárójelével összefogva.

Nemcsak mondja, hanem egész valójában éli is az elhíresült Kölcsey-mondatot: „messze jövendővel komolyan

vess összeve jelenkort, hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül”. Igaza van Saint-Exupérynek: az idő nem koptat, hanem kiteljesít, arató ember, aki végül kévét köt a rengeteg munkából, abból, amit a gondviselés s a Lélek belőle számunkra megérlelt. Van-e öröm e vészterhes időkben, közös öröm, nagyobb annál, mint a kévék látványának öröme? Mert ideje van az aratásnak, és ideje a hálaadásnak.

Hölgyeim és uraim, önöktől majd-hogynem karnyújtásnyira ül egy Istentől megáldott ajándékos ember, aki magához szelídítette rókatitkomat; húsz éve próbálok megfejteni magamnak: Laczkó Vass Róbertnek hívják. Ennyire jutottam. Rendkívül gazdag ember, aki mindenét odaadja, ha kell, aki a túfokán versenyt bújik a tevével, semmiért, egészen, aki kultúrát vet, mintha szombat. Olyasvalaki, aki tisztában van azzal, hogy minden ajándéka lényegét tekintve honnan származik, aki éppen ezért hinni, osztja szét ereje szerint mindenét abba a közösségbe, amelyből vétetett. Adjunk hálát érte Istennek. Köszönjük meg.

(Elhangzott 2022. március 25-én Kolozsváron, a Vallásszabadság Házában, a Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa által rendezett díjátadó ünnepségen.)

Benkő Levente |

Killyéni András Péter méltatása

Killyéni András Péter az erdélyi magyar sporttörténet terén végzett kutatása és eredményei publikálása során szerzett elvülhetetlen érdemei és oktatói, szerkesztői tevékenysége, a magyarság megmaradásáért végzett önzetlen és odaadó munkája elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült.

Már nem emlékszem pontosan, hogy mikor találkoztam először Killyéni Andrással, de az biztos, hogy itt Kolozsváron,

és a sport okán történt. Akkor lehetett, amikor András – miután 2004-ben éppen megszerezte informatikamérnöki oklevelét a kolozsvári Műszaki Egyetemen – sokféle érdekes és felettebb hasznos sporttörténeti alkalmat talált ki, és valósított meg.

Kriza János szavával élve: *mihent* túl voltunk az első kézfogáson, rögtön ráértünk az Athénban éppen akkor zajló 28. Nyári Olimpiai Játékokra. Esélyeket latolgattunk: kajak-kenu? – sima ügy;

Killyéni András Péternek (balról) Mile Lajos kolozsvári magyar főkonzul gratulál. Kép: Horváth László

úszás? – még szép; öttusa? – szintúgy; vívás, Nagy Tímea? – Sydney után de szép lenne megint!; birkózás, céllövészet? – böjtöltünk eleget, ideje volna; vízilabda, férfi pólósok? – szintúgy, bár ugye, a bivalyerős szerbek... És így tovább. S mint mindig máskor, valahányszor találkoztunk, knézyjenősen üdvözlöttük egymást: „Jó estét, jó szurkolást!”

Mi köt még össze Killyéni András-sal? Sok minden. Például az, hogy bár ő született kolozsvári, de felmenői révén mindketten ugyanabból a Székelyföldből gyökerezünk. A Killyéniék ugyanis régi nemesi család Erdélyben, a felmenők székely lófők valának. Sietek hozzátenni, hogy egyik őse, a sváb Preiszner dédtata tornatanító, Erdély egyik leghíresebb svéd torna szakembere volt Brassóban; aki az ő fiára, a Székelykeresztúron és Székelyudvarhelyen munkálkodó Preiszner Imrére; aki a maga rendjén az ő fiára, a Kolozsvárra kinevezett Killyéni Péterre, vagyis András édesapjára hagyakozta a mérhetetlen sportszeretetet. Nos, így már érthető, hogy Killyéni András, teljes nevén: Killyéni András Péter esetében mi fán terem a sport bűvárlása iránti elhivatottság és szorgalom. És szakértelem.

Akik kevésbé ismerik őt, azoknak tudtára adom, hogy Killyéni András

Péter 1979 októberében született a kincses városban, 1998-ban a Báthory István Elméleti Líceumban érettségizett, mint szó volt róla, 2004-ben kapott egyetemi oklevelet, főállású mérnöki munkája mellett 2011-ben PhD-fokozatot szerzett a Semmelweis Egyetem sporttudományi doktori iskolájában, 2007-től 2017-ig a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen sportújságírást, -történetet, illetve sport- és multimédiát oktatott. Mindezek mellett sporttörténeti konferenciákat, kiállításokat szervezett, nem is keveset; ő a Killyéni Péter-émléknapok és középiskolás atlétikai emlékversenyek főszervezője, a Rekollekt sportfénykép-digitalizációs projekt szakmai irányítója. Ő a kolozsvári Minerva Művelődési Egyesület László Ferenc sporttörténeti gyűjteményének őre. Írt a kolozsvári *Szabadság* közéleti napilapnak, beszélt a *Paprika Rádió*nak, egyik szerkesztője a *MeDok* médiatudományi folyóiratnak, a *Retro-sport* sporttörténeti szórólapnak, és amire szerkesztőségünk különösen büszke: a tavalyi, 32., tokiói Nyári Olimpiai Játékok alkalmából ő kezdeményezte és gyűjtötte össze lapunk, a *Művelődés* olimpiai különszámának anyagát – a kortárs magyar sportújságírást és sporttörténet-kutatás jeleseinak tollából/billentyűzetéből. Elárulom: öröm és megtiszteltetés volt vele dolgozni. S ezentúl is az lesz.

És pontosan egy éve, 2021 márciusában ő lett a Magyar Olimpiai Akadémia első határon túli tagja. Ez is elismerés, nem is kicsi.

Ha jól számolom, magyar és idegen nyelven eddig megjelent könyveinek, sporttörténeti monográfiáinak, tudományos és ismeretterjesztő cikkeinek sora és száma olyan szépen gyarapodik, mint érmeink az olimpiákon és más világversenyekeken; s bízom benne, hogy egyiknek sem lesz vége.

Ekkora odaadás, ilyen fáradhatatlan ügyszeretettel társuló szakértelem nem maradt, mert nem maradhatott elismerés nélkül. Ilyen volt például a kolozsvári média kiválósági díja (2010), az Ezüstgerely pályázat irodalom különdíja (2011), majd nagydíja (2016), vagy Borsa város különdíja (2017) a város népszerűsítéséért, miután a Radnai-havasok lábánál a kicsi magyar világban megálmodott olimpiai síközpont, a magyar Garmisch-Partenkirchen történetét ecsetelte.

Hölgyeim és Uraim!

Szakály Sándor professzor úr előterjesztése Killyéni András Péter Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésére úgy talált telibe, mint Kiss Gergő ama hálóságát, aranyat érő bombagólja azon a bizonyos athéni vízilabdadöntőn a bivalyerős szerbek ellen.

**Magyar és idegen
nyelven eddig
megjelent könyveinek,
sporttörténeti
monográfiáinak,
tudományos és
ismeretterjesztő cikkeinek
sora és száma szépen
gyarapodik.**

Győztünk! – ezzel a címmel írt András vezércikket ama tavaly júliusi olimpiai különszámunkban. Igen, András, győztél! S hol van még a vége?

Úgyhogy neked és családodnak: szívből gratulálok, és áldott emlékü Knézy Jenőnket parafrázálva azt kívánom neked: Jó munkát, jó szurkolást!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

(Elhangzott 2022. március 25-én Kolozsváron, a Vallásszabadság Házában, a Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa által rendezett díjátadó ünnepségen.)

Balla Sándor |

Ady Endre és „a magyar lelkek forradalma”

Amikor magyar irodalmi forradalomról beszélünk, szinte azonnal a reformkorban találjuk magunkat a Petőfi Sándor, Fáy András, Sárosi Gyula fémjelezte korszakban; és talán eszünkbe se jut az, hogy a boldog békeidők utolsó éveit ágyazták meg a magyar irodalom 20. századi nagy forradalmának.

Történetünk kiindulópontja Nagyvárad, amely a monarchia egyik leggyorsabban fejlődő városa volt, pezsgő szellemi és kulturális élete miatt pedig Körös-parti Párizsként is emlegették – a Pece-parti Párizs kifejezést az alliteráló sorok miatt Ady Endre ragasztotta rá leginkább a városra, hamar el is terjedt ez a megnevezés. A századforduló éveiben öt napilap és számos kulturális periodika működött az alig több mint ötvenezres lélekszámú Váradon, továbbá országos hírű redakciók, nyomdák és lapok székhelye volt a bihari város. De megemlíthetjük a kőszínházat, a kabarékat és orfeumokat, a fontos szabadkőműves páholyokat, a város fejlődésében kulcsszerepet játszó zsidóságot, az uradalmi és püspökségi birtokokat, a tudós főpapokat és a jogakadémiát. Várad ezekben

az időkben megannyi (szub)kultúra, kezdeményezés és etnikum olvasztótégelye lett, párhuzamos világok értek meg egymás mellett Szent László városában.

Nagyvárad, az ország keresztmetszete

A párizsi tanulmányaiból hazatérő, budapesti, majd székesfehérvári időszak után 1908-ban Nagyváradra kerülő irodalomkritikus és publicista Szabó Dezső így festette meg az akkori Váradot: „az ország egyik legérdekesebb városa volt. Mintegy szintézise vagy keresztmetszete az egész országnak. Megvolt benne minden ellentét, minden szolidaritás, minden széthúzás. Központjában könnyen hihette az ember, hogy Budapest egyik nagyon előkelő negyedében van. Jobb kávéházai egészen fővárosi arányúak voltak, amelyekben mindazokat az európai hírlapokat és folyóiratokat meg lehetett kapni, amelyeket a pesti kávéházak nyújtottak.”

A dualizmus kori kávéházakba nemcsak szórakozni és csevegni jártak, hanem megvitatni a legújabb híreket, a vendéglátóhelyek asztalainál nemegyszer fontos döntésekről határoztak. Péter I. Zoltán *Főúr, fizetek! Kávéházi élet Nagyváradon a Monarchia idejében* című kötetében arról ír, hogy a bőrdíványos asztaloknál jól szituált polgárok, ügyvédek, kereskedők olvastak újságot, a főfronton elegáns urak mulatták az időt szép hölgyek társaságában, a külső sarokban huszártisztek és snájdig urak foglaltak helyet, a zöldhuzatos asztaloknál a komoly arcú férfiak kártyáztak, a sarokban lévő nagy kerek asztalnál pedig többnyire újságírók ültek.

„Ma költő áll a sereg élén”, és „ez a költő Ady Endre”. Bíró Norbert felvétele

Az Ady Endre Emlékmúzeum gyűjteményének alapját a Rozsnyay Kálmán által gyűjtött, és a város által 1942-ben megvásárolt Ady-ereklyetár alkotja. Bíró Norbert felvétele

A monarchiabeli pezsgő kávéházi élet, a dualista korszellemet meghatározó modern ipari és gazdasági gondolkodás, valamint Nagyvárad szellemi, kulturális és pénzügyi „tőkéje” is kellett ahhoz, hogy a város kreatív, úttörő energiái egy adott pontban összeérjenek. A fordulópontot Juhász Gyula Nagyváradra érkezése hozta el, aki egyetemi kapcsolatait is felelevenítette azért, hogy a régóta óhajtott irodalmi mozgalom életre keljen. Volt kollégái közül Babits Mihály és Balázs Béla is igent mondott a felkérésre, a Holnap Irodalmi Társasághoz rajtuk kívül Ady Endre, Dutka Ákos, Emőd Tamás és Miklós Jutka csatlakozott. Bár a Holnap Irodalmi Társaság jogilag csak később alakult meg, a névválasztás már 1908. április 1-jén megtörtént: A Holnap hét betűje a társaság hét szerzőjére utal, a korábbi névváltozatok között a Hétmagyarok és a Göncölszékér is szerepelt. A Nagyvárad *Napló*ban Antal Sándor tudósított 1908. április 27-én a társaság megalakulásáról.

Vidéki centrum, Ady, modernitás

A garabonciás írógárda egyrészt a konzervatív-traditionalista erőkkal és irodalomszemlélettel, másrészt a fővárosi irodalmi berkekkel szemben kívánta az irodalmi decentralizáció híveként vidékről megindítani az új poézist, egy szabad, szabálytalan, az egyéni tehetségeknek utat törő társasággal, amely

eredetileg „havi revüben”, tehát irodalmi folyóiratban gondolkodott. De összekötötte őket még valami: az Ady Endre iránti rajongásuk.

Az érminszenti születésű költő 1899 végén érkezhetett az általa falunak titulált Zilahról, Nagykárolyból és Debrecenből a városba, Nagyváradra, ahol virágzott a helyi kávéházi élet. A város egyik legelőkelőbb helyének a Royal kávézó számított, amelynek falait művészi becsű freskófestmények borították, mennyezete pedig a gipszdíszítés remeke volt – ezek a falak elegáns közönséget kívántak meg. Véltetően ez volt Nagyvárad első elit találkozóhelye, amelynél a fővárosban se lehetett ekkor elevebb, kényelmesebb kávéházi helyiséget találni.

Ady nem szívesen járt az 1900-ban, a kőszínházzal egy napon megnyitott Royalba – amely mellesleg műzsájának, Lédának a törzshelye volt váradi tartózkodásai során –, sokkal inkább a Bémer térrel átellenben található EMKE kávéházba, ahol a Holnap Irodalmi Társaság is megalakult. A vendégek itt valamennyi bel- és külföldi napi-, illetve hetilapot megtalálhattak, hetente háromszor zeneestélyt tartottak; a kávéház kevésbé úri szalon jellege vonzotta az újságírókat, illetve a fiatal, bohém tollforgatókat.

Ady Endre idővel egyre több időt töltött Müller Salamon cukrászdájának, a Müllerájnknak a Széchenyi téri kioskjában, amely írók és művészek kedvelt találkozó-, illetve alkotóhelye volt – mivel a vármegeyháza előtt

helyezkedett el, ezért az újságírók könyvedén begyűjthették itt a híreket –, továbbá gyakran éjszakába nyúló mulatózások helyszínévé vált. 1955-től pedig itt található a néhány éve felújított Ady Endre Emlékmúzeum – a gyűjtemény alapját a Rozsnyay Kálmán által gyűjtött, és a város által 1942-ben megvásárolt Ady-ereklyetár alkotja.

A bohém éjszakai életet élő Adynak Nagyváradhoz kötődik az intim tragédiája is: 1902 nyarán ismerkedett meg a Pesten és vidéken is egyaránt népszerű Rienzi Mária kupléénekesessel, viszonyuk hamar veszedelmessé fajult. A tömény italok fogyasztásában is mértéktelen Rienzi még jobban belehajszolta Adyt az állandó éjszakázásokba, akinek szerkesztőségi munkabírását, anyagi és erkölcsi helyzetét is próbára tette, továbbá tőle kapta meg a „mérgezett csókot” – erről maga Ady számolt be a *Mihályi Rozália csókja* című novellájában, amelyben álnév mögé bújtatta Rienzi Máriát. A fordított monogram árulkodó voltára már Hatvany Lajos irodalomtörténész is felhívta a figyelmet.

Az érminszenti születésű költő 1899 végén érkezhetett az általa falunak titulált Zilahról, Nagykárolyból és Debrecenből a városba, Nagyváradra.

Még nagyobb fordulat következett be 1903 nyarán Ady életében, amikor találkozott az akkor már Franciaországban élő, de rokonai miatt Nagyváradra hazalátogató Diósyné Brüll Adéllal.

Találkozásuk pillanata egy szenvedélyektől izzó, keserűséggel és megbánásokkal teli viszonyná nőtt, amely a költő magán- és szakmai életére is sorsfordító hatást gyakorolt. Léda hamar megbabonázta Adyt: megjelenése, toalettje a sokak által csodált „párizsi nő” alakját idézte. Neki volt „a legkarcsúbb slussza a vármegyében”, és ha agarával végigsétált a déli korzón, a huszártisztek haptákba merevedve tiszteltek előtte.

Az új, felizzó szerelemnek óriási szerepe volt abban is, hogy Ady nem rekedt meg vidéki újságíró pályáján. A szintén Nagyváradon megjelentetett *Még egyszer* című verseskötete bő három év tetszhalott állapot után 1903 őszén jelent meg e kapcsolat hatására – ahogyan Ady fogalmazott: az

A Holnap jóval nagyobb visszhangot keltett a hasonló irányban, de óvatosabban elinduló Nyugatnál. Bíró Norbert felvétele

újságírórobotban eltemetkezett poeta versei „most újra élni akarnak”.

„Költő áll a sereg élén”

A Holnap Irodalmi Társaság tagjai szerttek volna elindítani egy rendszeresen megjelenő irodalmi lapot, ez azonban meghiúsult, így egy antológia összeállításában állapotok meg. A Holnap-antológiát 1908. szeptember 27-én mutatták be a városháza dísztermében, az eseményt sajtó alá rendező Antal Sándor bevezetőjében büszkén jelentette ki: „Ma költő áll a sereg élén”, és „ez a költő Ady Endre”.

Az első antológia erősen Ady-közpon-tú lett, ugyanis a kötet felét kis túlzással az ő írásai tették ki – Ady Endrének harminckilenc, a többieknek összesen negyvennyolc művük jelent meg az antológiában. A Holnap Irodalmi Társaság hivatalosan a következő hónapban, 1908. október 14-én alakult meg, majd később ismert képzőművészek – Tibor Ernő vagy Balogh István, Lesznai Anna – is csatlakoztak hozzá. A Holnap a kor irodalmi társaságaival szemben végte-lenül szabad volt, szabálytalan és in-dividuális, ellensége minden akol- és pástorrendszernek, illetve székértá-bor-gondolkodásnak.

A Holnap Irodalmi Társaság nem hirdette mindenfajta nemzeti érték feltétlen megbecsülését, mint a Nyugatot vezető Ignó Hugó, ugyanakkor bátran felvállalta elődeinek azokat a magyar

génuszokat (Petőfit, Csokonait, Vajdát vagy Reviczkyt), akiket a századforduló konzervatív irodalma mellőzött. Mivel a Holnap jóval nagyobb visszhangot keltett a hasonló irányban, de óvatosabban elinduló Nyugatnál, így a formáló-dó irodalomeszményt ért támadások főként a Holnap-osokon csattantak.

Ahogy Schöpflin Aladár A magyar irodalom története a XX. században című művében fogalmaz: „A harc nem is a Nyugat ellen indult meg; az első évben nem vették észre, talán nem is akarták észrevenni, hogy a folyóirat valami mást, újat akart, mint a többi meglévő lapok.”

Az új magyar irodalom hajnala

Minden adott volt ahhoz Nagyváradon, hogy a „magyar lelkek forradalma” beteljesítse sorsát. A korabeli konzervatív irodalom képviselői országos szintű kampányt indítottak a társaság szerzői és a poéták támogató köre ellen, akiket gőgös, pökhendi poétáknak tartottak, bajsztalanságukban és borotvált arcukban magyartalanságukat, a magyarság szimbolikus elutasítását vélték felfedezni.

Ezer fokon izzott Nagyváradtól Budapestig a magyar kulturális és társadalmi élet, főszerepben a Holnappal; az első antológia megjelenésétől és bemutatásától számított pár hét alatt a korabeli irodalmi élet szinte valamennyi meghatározó képviselője megfogalmazta véleményét a Holnap-osokkal

kapcsolatban. A legnagyobb alakok, a magyar kultúrpolitika jelesei is felszólaltak ellenük, úgy, mint Beöthy Zolt, Rákosi Jenő, Apponyi Albert, Berzeviczy Albert vagy Herczeg Ferenc. E polémiasorozat révén került először éles vitahelyzetbe az új magyar irodalom, és főként a líra – ezt az időszakot a modern magyar irodalom megszületésé-ként is értelmezhetjük.

Antal Sándor, a Nagyvárad Napló egykori szerkesztője így emlékezett vissza az Ady és Várad nevű kötetében erre az időszakra: „A Holnapnak az volt a baja, hogy túlságosan sikerült. [...] Fél esztendőn keresztül a Magyar Tudományos Akadémia elnöki székéből is, a napi sajtóban is, a vicclapokban is, az iskolai önképzőkörökben is, állandóan csak velünk foglalkoztak. Háttérbe szorultak a politikusok, a primadonnák, a panamisták, a sikkasztók, az egész ország két pártra szakadt: A Holnap ellen – A Holnap mellett. Kitért a nyílt háborúság, meg kellett menteni a nemzetet A Holnap-osoktól. Hír szerint egy csomó diákot ki is csaptak az ország iskoláiból, mert a mételyes holnaposok verseit merték szavalni az önképzőkörökben. [...] Kicsik és nagyok, tudók és tudatlanok leveleztek, cikkeztek, nyilatkoztak, kroit és verseket írtak A Holnap, illetve az Ady Endre nevezetű veszedelem ellen.”

Az antológia sajtópolemiaát kiváltó második kötete fél évvel később, 1909 tavaszán jelent meg. Ebben a kiadványban már minden szerzőtárs hasonló mennyiségű művet publikált. Idővel a Nyugat és A Holnap közeledett egymás felé, de az elvi különbségek és az egymással szembeni fenntartások végig fennmaradtak, ugyanis a felületes konzervatív támadások és váddömping mellett a Nyugat riválist is láthatott a váradi formációban. Mindkét antológiáról (Kemény Simon, illetve Tóth Árpád révén) meglehetősen fanyalgó kritikák közöltek.

A Holnap-osok programja forradalmibb volt, már indulásuk hajnalán óriási hatást gyakoroltak a magyar kulturális és társadalmi életre – más városokban is hasonló törekvésű irodalmi társaságok alakultak. Temesváron már 1908 végén bontogatni kezdte szárnyait a Dél Irodalmi Társaság, 1909-ben Kolozsváron megjelent a Közös úton, Miskolcon pedig a Heten vagyunk című antológia. A Holnap-osok irodalmi matinéi a kortárs művészetek jelentős fórumaivá váltak, ahol műveiket színészek adták elő, a zenészerzők új szerzeményeiket mutatták be, a falakon pedig modern festők alkotásai

A Holnap irodalmi társaság meghatározó alakjainak szoborcsoportja Nagyváradon: Ady Endre, Dutka Ákos, Juhász Gyula és Emőd Tamás. Deák Árpád szobrászművész alkotása

díszelegtek. A *Holnap* ereje az antológiák mellett abban rejlett, ahogyan közönségével bánt – a nyugatosok ezt később eltanulták tőlük.

A magyar irodalom nagy napja volt, amikor a *Nyugat* szerkesztőse – kicsit elsimítva a korábbi, antológiák ellen indított támadásait – leutazott Nagyváradra, hogy a Holnap Irodalmi Társasággal közös matinét szervezzen a Fekete Sasban 1909 októberében, majd ezt továbbiak követték Temesváron és Aradon. A *Holnap* nem élt meg több antológiát; idővel Juhász Gyula, Babits Mihály, Ady Endre és Balázs Béla is csatlakozott a sokak által tiszavirág-életűnek gondolt *Nyugat* első nemzedékéhez, amely a 20. századi magyar irodalom meghatározó folyóiratává vált. A *Nyugat* főszerkesztője 1929-től a „holnapos időkben” felfedezett Babits Mihály lett, akinek a halála a folyóirat végét is jelentette – az utolsó lapszám 1941 augusztusában jelent meg.

Sipos Lajos szerint nem lehet pontosan meghatározni azt, hogy kivel, hol és mikor kezdődött el a romantikát és a nemzeti klasszicizmust felváltó

új irodalmi korszak, de Budapestet és Nagyváradot, A *Holnap* két antológiáját, valamint a „harminchárom éven át megjelent, sokféle költészettani törekvést befogadó” *Nyugat*ot mindenképp meg kell említeni.

Juhász Gyula, aki Babitshoz hasonlóan a 20. század eleji magyar irodalom egyik legismertebb és legjelentősebb alakjává vált, így emlékezett meg évekel később a rövid életű, de nagy hatású irodalmi kezdeményezésről a *Nagyvárad-i Napló* hasábjain:

„Igen bizony, jól esik erre emlékezni, mert valljuk be őszintén: ennél önzetlenebb, magyarabb, poétásabb irodalmi mozgalom nem volt azóta, mióta az irodalmat részvénytársasági alapon szervezik és még a költőknek is juttatnak belőle osztalékot. Szeretem az üldözött, a kigúnyolt és immár beszünt *Holnap*-ot, a gúny, az üldözés, az agyonreklámozás és agyonhallgatások dacára is szeretem, mert a fiatalságom volt ez a *Holnap*, őszinte, lelkes, örökké édesbús ifjúságom.”

(Az írás a *Kuriózumok*, tévhitiek, valóságos érdemek. A *Holnap* jelentőségéről

és Ady nagyváradai kapcsolati hálójáról című előadásra támaszkodik, amelyet dr. Boka László, a budapesti Bölcsészettudományi Intézet tudományos főmunkatársa, József Attila-díjas irodalomtörténész tartott meg 2022. január 27-én a nagyvárad-i Ady Endre Emlékmúzeumban.)

Felhasznált könyvészet:

1. Boka László: A *Holnap* „Kültagjai” és a karrier. In: Biró Annamária – Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálóok, írócsoportosulások*. Partium Kiadó, Nagyvárad–Budapest, 2014.
2. Boka László: *Peremek és középpontok. Tanulmányok a 20. század első felének magyar irodalmáról*. Balassi Kiadó, Budapest, 2018.
3. Boka László: A *Holnap* korabeli szerepéről, jelentőségéről és egyéniségeiről I. In: *Acta Universitatis Christianae Partiensis*. Partium Kiadó, Nagyvárad, 2021.
4. Kis Cynthia: *A nagyvárad-i kávéházi élet a századfordulón*. Kolozsvár, 2017.
5. Péter I. Zoltán: *Főúr, fizetek! Kávéházi élet Nagyváradon a Monarchia idejében*. Riport – Noran Libro, Nagyvárad–Budapest, 2013.

Rostás-Péter Emese

Egész napos Bach-koncert Kolozsváron

Első alkalommal rendeztek Bach-maratont Kolozsváron, a 337. éve született zeneszerző műveit tizenkét órán át – reggel 9-től este 9 óráig – játszották a Pietati evangélikus templomban. A rendkívül változatos műsort Johann Sebastian Bach műveinek széles repertoárjából válogatták.

A maratón programja többek között azért is volt különleges, mert egyetlen koncerthelyszínen három billentyűs hangszer szólalhatott meg: orgona, csembaló és zongora. Romániai viszonylatban ez nem egy megszokott felállítás – mondta el lapunknak Horváth Zoltán, a rendezvény kezdeményezője és mentora, illetve egyik előadója. A zongora- és orgonaművész, pedagógus, a Kolozsvári Magyar Opera korrepetitora és a Pietati templom orgonistája.

A koncerteken elsősorban helyi művészek léptek fel, a rendezvény házigazdájának számító Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház mellett a szervezésben partnerintézményként részt vevő intézmények képviselői: Sigismund Toduță Zeneművészeti Főgimnázium, Gheorghe Dima Zeneakadémia, Transilvania Filharmónia, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Református Tanárképző és Zeneművészeti Kara. „Azt szeretnénk, hogy a Bach-maraton az evangélikus templomnak egy felvállalt, minden évben megrendezett projektje legyen. Az időzítését illetően többfelől is nyomás nehezedett ránk. A gyerekeknek szánt nevelő hangversenyt hétvégére nehéz lett volna beilleszteni, mi pedig ragaszkodtunk ahhoz, hogy benne legyen a műsorban. Hétvégén pedig kulturális dömping is van ráadásul. Így az idén tartottuk magunkat a születésnap pontos dátumához, és ez a hétfői nap nagyon szerencsésnek bizonyult: a becsléseink és a letépett jelképes belépőjegyek száma alapján 1550-en látogattak el a nap folyamán a koncertekre. Ugyanakkor a rendezvény jellegét is meg szeretnénk tartani: az elképzelésünk továbbra is az, hogy a kolozsváriaktól a kolozsváriaknak szóljon. Ahogy

most is, ezután is lesznek más városból vagy akár más országból is meghívottak, de nem tervezünk nemzetközi vagy országos fesztivált” – fejtette ki Horváth Zoltán. A program összeállítása kapcsán elmondta, hogy a számos fellépő művész maga jött az ötlettel, hogy melyik Bach-művet szeretné előadni: „Érdekes módon nem voltak átfedések. Ezen az első maratónon nagyon kevés dolgom akadt azzal, hogy az esetleges ismétléseket kiszűrjem. Egyedül a két hegedűre és csembalóra, illetve a két hegedűre és zongorára írt triószonátáknál kellett egyeztetni, mivel ezekből ezekből nem írt sokat a mester.”

Élményközpontú hangversenyek gyerekeknek

A délelőtti program legnagyobb része a gyermekeknek, illetve a fiataloknak szól: a zeneiskola zongora- és orgonaosztályaiban tanuló diákok fellépése után következett a két – román és magyar nyelvű – nevelő hangverseny, *Happy Birthday, Bach!* címmel. A Csengeri Kostyák Zsuzsa és Oláh Mátyás előadásaival elkezdődött, többnyire félórás egységekre tagolt műsorfolyamnak egy tetemes részét képezte a két koncert, a BBTE Református Tanárképző és Zeneművészeti Karának Musichorum kórusa, valamint a Flauto Dolce együttes és a Gheorghe Dima Zeneakadémia hallgatóinak részvételével. A karmester és a moderátor Toadere Kovács Dalma volt, aki Ștefana Țițeica szöveggönyve alapján dolgozta ki az előadást. Toadere Kovács Dalma, aki egyetemi oktató is, tíz éve foglalkozik zenei mediációval: a gyermekeknek szánt különleges hangversenyeken

„Azt szeretnénk, hogy a Bach-maraton az evangélikus templomnak egy felvállalt, minden évben megrendezett projektje legyen.”

A délelőtti műsor legnagyobb része a gyermekeknek, illetve a fiataloknak szólt. A nevelő hangversenyen Toadere Kovács Dalma vezényelt. Bethlendi Tamás felvétele

a zenei élményt igyekeznek átélhetővé tenni, közelebb hozni a hallgatósághoz, az élményközpontú koncerteken ismeretterjesztő szövegek is elhangzanak, játékos, közvetlen, akár humoros megközelítésben. „Megmutattuk, mennyi mindent komponált Bach. Nehéz dolgunk volt, mert nagyon komplex zene az övé. A gyermekek nem ülnek végig akármit, ami leginkább lekötötte a figyelmüket, az a programzene és a romantikus zene. A barokkban amúgy sok programzene van, de nyilván itt nincs lehetőség egyébbel társítani Bach zenéjét. Végül azonban sikerült gyerekbaráttá tenni a műsort, lekötöni a gyermekek figyelmét, hiszen változatos volt a felhozatal: kórus, hangszeres részek, orgona, csembaló egyaránt helyet kapott a műsorban” – magyarázta kérdésünkre Toadere Kovács Dalma. A karmester elmondta, hogy most áprilisban a Kolozsvári Magyar Operában két nevelő hangversenyt is tartanak, az Antonín Dvořák-témájúakkal a nagyobbakat, illetve *A varázsfuvola gyerekeknek* című előadással a kisebbeket várják. Hasonló jellegű koncerteket Szatmárnémetiben is tartanak, ahol mindig nagy érdeklődéssel fogadják ezeket, illetve Székelyföldön is volt már koncert. Toadere Kovács Dalma egyelőre az egyedüli magyar nyelvű zenei mediátor Erdélyben, viszont ősztől indul ilyen jellegű mesteri képzés a BBTE református zeneművészeti szakán.

Ragyogó fehér és arany falak közt

A gyermekprogramok kivételével kora délutánig inkább fiatalok, egyetemi

hallgatók és idősebbek ültek a templom padjaiban, délutánra pedig csaknem teljesen beteltek a helyek. A hosszabb-rövidebb időre a Bach-muzsikában megmerítkező látogatók nem csak zenei élményben részesültek: sokan először találkoztak a megújult templombelsővel, a tavaszi napsütésben ragyogó, csillogó aranyozással díszített hófehér falakkal és a restaurált berendezéssel. A Pietati templom és a környező épületek – a püspökség és az egyházközség székhelye és irodái, valamint a volt evangélikus iskola – felújítása hat évig tartott, és tavaly szeptemberben tartották meg az újraszentelést. A főtér északkeleti sarkán álló, késő barokk és klasszicizáló stílusú templom berendezése 19. századi, empire darabokból áll, leghangsúlyosabb elemei a tobozdiszes szószék és a kompozit fejezetes oszlopokkal díszített oltár. Az oltárkép Johann Gentiluomo bécsi akadémiai festő alkotása, és a Krisztus az olajfák hegyén jelenetet ábrázolja. Egy másik látványossága a templomnak az 1721-ből való, kagylódíszes kupájú, kőből készült keresztelőmedence. A templom hárommanuális hangversenyorgonáját a ludwigsburgi Walker cég építette, és 1913-ban szentelték fel. Az első világháború kitörése miatt nem tudták befejezni a hangszer felépítését, a harmadik manuált nem helyezték üzembe. A mostani restaurálás során az orgonát is felújították, és megépítették a harmadik manuált is. Az évi rendszerességűnek szánt maraton jó alkalmat nyújt a kiváló hangversenyorgona és maga a templom megismertetésére, bekapcsolására a város kulturális életébe, a turisztikai látnivalók sorába.

Az örökség méltó bemutatása

A különleges zenei eseményt önzetlenül és lelkesen támogatták a fellépő művészek. A koncertsorozat délutáni programjából néhány nevet említve: ekkor lépett fel a Duo Aperto (Chelariu Dolores és Csendes László – g-moll hegedű szólószonáta és Á-dúr hegedű–csembaló szonáta), Fodor Georgiana és Cristophe Alvarez (5. G-dúr partita, a 3. G-dúr brandenburgi verseny négykezes átirata) és a Fonte di Gioia kamarazenekar (C-dúr és G-dúr triószonáta). A kamarakonzert előtt Erich Türk csembalón adta elő a D-dúr toccatát és a G-dúr francia szvitet, ő a maraton zárókoncertjén, a Transilvania Filharmónia barokk együttesének előadásán is fellépett (2. és 3. zenekari szvit, 5. brandenburgi verseny).

A zárókoncert előtt Adorjáni Dezső Zoltán evangélikus püspök szólalt fel, aki úgy fogalmazott: Johann Sebastian Bach zenéjével „Istent dicsőítette, és életművével leghűségesebben, legkitartóbban az evangélikus istentiszteletet, az evangélikus liturgiát, magát Istent szolgálta”. A püspök szerint Bach zenéjét áthatja a zeneszerző hívó evangélikus szellemisége: „Egyes zenetörténészek szerint Bach nem lenne az a Bach, ahogyan ma műveiben előttünk megnyilatkozik, ahogy őt ma ismerjük és értékeljük, Luther nélkül. Luthert Bachtól körülbelül kétszáz év választja el időben, azonban ezer szál köti össze őket lélekben, szellemben, hitben. Luther monumentális reformatori alkotásának hatása nélkül Bach nem lenne az, aki lett.”

A lipcsei Tamás-templom egykori karnagyának szellemi hagyatékáról Horváth Zoltán elmondta, hogy Bach nagyon sok liturgiához kapcsolódó művét az evangélikus egyház által hagyományozta az egyetemes zeneirodalomra. A zeneszerző szellemiségének megidézését két nagyon fontos körülmény egybeesése tette lehetővé: egyrészt a fellépő művészek örömteli Bach-rajongása és önzetlenül felvállalt zenei szolgálatuk, másrészt pedig az egyházvezetés komolyzenét szerető konstruktív hozzáállása: Adorjáni Dezső Zoltán püspök támogatása, Fehér Attila főtanácsos-esperes logisztikát elősegítő tevékenysége és Boldizsár Beáta püspöki titkár, az *Evangélikus Harangszó* főszerkesztője és Fogarasi Szép Krisztina szervezői hozzájárulása. A Bach-maraton zenei jelentősége mellett kihangsúlyozta a rendezvény felekezeti és többnemzetiségű jellegét, mely által a templom valósággal nyitott kapuvá vált a város felé.

Gaal György |

Kolozsvár és Marosvásárhely a múlt századelőn

A kolozsvári egyetem Magyar Történelmi Intézetének professzor asszonya, Pál Judit körül egy várostörténeti iskola van kibontakozóban. Úgy tűnik, hogy tanítványai főleg a 20. század elejének történetét kutatják szívesen. Ez az a korszak, amely városaink történetében a leglátványosabb fejlődést hozta magával, s ugyanakkor eddig nem születhetett átfogó elemzés róla. A két világháború közötti történészek még kortársként élték meg, azután pedig nem lehetett a források jelentős részéhez hozzájutni, s csak elferdítve, a munkásmozgalom agyonhangsúlyozásával, a kizsákmányolás ecsetelésével lehetett róla torz képet rajzolni. A most fellépő nemzedéknek már egy század távlata áll rendelkezésére, kutathatnak mind a romániai, mind pedig a magyarországi levéltárakban, s néhány részlettanulmány is megalapozza a számbavételt.

Négy fiatal történész jelentkezik együtt e kötetben. Közülük ketten már megvédték a disszertációjukat, ketten pedig a védéshez közelednek. Ők most e két város világháború előtti másfél évtizedének legavatottabb szakemberei. Fodor János, aki Bernády György pályafutásáról írta már kötetként is megjelent dolgozatát, Marosvásárhely és a Bernády-korszak elhivatott elemzője. Úgy tűnik, hogy e kötet összeállításának ötlete is tőle származik. Ferenczi Szilárd Kolozsvár 1890 utáni várospolitikájáról írt disszertációt, Fazakas László Kolozsvár infrastruktúrájának, főleg a víz- és gázvezeték, csatornázás kutatója, Gál Zsófia pedig a századeleji kolozsvári katolikus építkezések feldolgozója.

A kötet két központi tanulmánya Fodor Jánostól származik. Ő képes teljes egészében átfogni Marosvásárhely történetének, fejlődésének ezt a korszakát. Első tanulmánya a *Marosvásárhely társadalmi-politikai viszonyai a 20. század első évtizedében* címet viseli.

Ez jóformán minden vonatkozásra kiterjed, alfejezeteiben sorra veszi a demográfiai változásokat, a lakosság foglalkozási szerkezetét, az ipar jellemzőit, a közszállítást, a városszerkezet alakulását, a középítkezéseket, iskolákat, a kulturális és egyesületi életet, a városi sajtót, a városvezető elit összetételét és magatartását, a törvényhatósági bizottság munkáját, hogy végül az erélytelen munkásmozgalmak számbavételével zárja a körképet. Itt csak azt emeljük ki, hogy 1890 és 1910 között a lakosság 15 627-ről 25 517 főre emelkedett, s végig 85–90% körül mozgott a magyarság aránya. Az egész lakosságnak körülbelül a fele református volt. A városban a hagyományos kézműipar dominált, nem alakult ki jelentősebb gyáripar, s ennek megfelelő „új polgárság” és munkásosztály. A 400 főt alkalmazó Cukorgyár volt a legnagyobb ipari vállalat, még vagy hat üzemnek, cégnek volt száz fölötti alkalmazottja. A város egy része falusias jellegű maradt. A vasút 1871 novemberében érte el a várost, s 1873-tól van közvetlen összeköttetése Kolozsvárral. A város négy negyedre, majd huszontkét területegységre oszlott. A lakóházak száma a lakosság számának megfelelően szaporodott az 1890-beli 1950-ről az 1910-es 3233-ra. Az iskolák száma 1907/8-ban 28-ra rúgott, még 1910-ben is 7000-nél több volt az írástudatlan. A kulturális élet alakulásában határkőnek tekinthető a Kultúrpalota felépítése (1913), azután ez lett a központ. A sajtóélet gyorsan bontakozott ki, de szinte érthetetlen, hogy míg 1907-ben hét napilap jelent meg, „1910-ben egy sem”. Aztán a következő mondat szerint „1907-ben összesen 19 hírlap jelent meg”. 1900-tól 1914-ig három polgármester váltotta egymást, közülük messze kiemelkedik a több mint tíz évig kormányzó Bernády György. A város élén hét főispán váltakozott, az utolsó az előlépő Bernády

A marosvásárhelyi Albina Bank épületét Radó Sándor építész-mérnök tervezte 1913-ban

volt. A törvényhatósági bizottságnak 1907-ig 26 választott és 26 virilis (vagyona alapján jogosult), tehát összesen 52 tagja volt, utóbb 78-ra emelték a létszámot. Összegezve Marosvásárhely a Székelyföld szempontjából mintavárosnak számított, de erdélyi vonatkozásban a sereghajtók közt szerepelt.

Fodor János másik tanulmánya *Bernády György: a polgármester és a városfejlesztés (1902–1912)* címmel jelent meg. Nyilvánvalóan a szerző disszertációjának eredményeit foglalja össze. Főleg a napisajtó híradásaira és a levéltári forrásokra alapoz. Bernády nevéhez fűződik a városfejlesztés tudatos kidolgozása, a főbb szabályrendeletek megalkotása és a „lényeges beruházások kezdete”. Ő kezdeményezte 1902 májusában a Városi Szépítő Egylet megalapítását. Neki köszönhető, hogy Marosvásárhely megkapta a katonai alreáliskolát, s ennek részére felépült egész Erdély legnagyobb iskolaépülete 1909-re. Két legjelentősebb alkotása a Városháza és a Kultúrpalota, mindkettő remekmű, és máig meghatározza a városképet. Pártolta az iskolaépítéseket, művészeket, tudósokat vonzott a városba. Az ő idejében országos jelentőségűvé nőtt a kismármási földgázkészlet felfedezése és hasznosítási lehetősége. Miniszteri támogatással Amerikába utazhatott e kérdés tanulmányozására. A dolgozat nagy részét Bernády politikai helyezkedésének, pártok közti egyensúlypolitikájának a bemutatása teszi ki. Az első nyolc évben tartózkodott a nagypolitikai állásfoglalástól. Még a „darabont-kormány” (1905) időszakát is ügyesen átvészelte. Csak 1910-től kezdett aktívan politizálni a Munkapárt színeiben. Országgyűlési képviselőnek is jelöltette magát, de aztán visszalépett. 1911

januárjától a Munkapárt helyi elnöke volt. Ennek köszönhető, hogy a polgármesteri székből a kormány a főispáni székre emelte 1912-ben. Már azelőtt az udvari tanácsosi címet is megkapta.

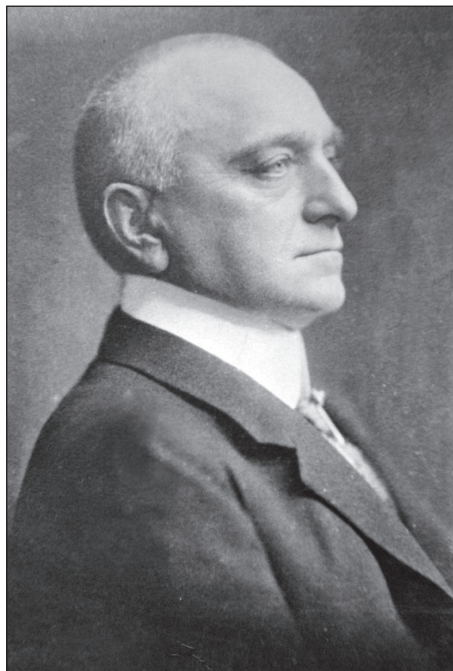
Kolozsvár kutatása jóval nehezebb feladat elé állítja azokat, akik akár csak egy korszakát akarják kutatni. Ez adódik abból, hogy kétszer akkora város, mint Marosvásárhely, ráadásul hosszasan Erdély „első városa”, majd fővárosa, iskolai és felekezeti központ, s a 20. században már egyetemmel is rendelkezett. Régebbi korszakait elég sokan kutatták, a 19. század második felében elkészült Jakab Elek háromkötetes várostörténete, amely a század közepéig jóformán mindent összegez. A 20. századi Kolozsvár hatalomváltásokkal és rendszerváltásokkal fűszerezett története még csak napjainkban válik múlttá, s feldolgozásához már hozzá lehet kezdeni.

A kötet első tanulmánya Fazakas László és Ferenczi Szilárd közös munkája: *Kolozsvár a dualizmusban*. Nagyon merész vállalkozás tíz oldalban összegezni azt, amit Fodor János a jóval kisebb városról harmincöt oldalon írt meg. Ez az összegzés végül is a már többektől feldolgozott vonatkozásokra épít, s gyakran országosan viszonyít. Kolozsvár igen gyors ritmusban fejlődött e korszakban, minden erdélyi várost maga mögött hagyott. 1869 és 1910 között a lakosság több mint kétszeresére nőtt. A hivatalos népszámlálás szerint ekkoriban elérte a 60 808-at, a szerzők szerint csak 58 481 volt a lakosok száma. Mindenesetre Budapest és Zágráb után a legfontosabb regionális centrumnak számított. A lakosságból 84% volt magyar, akiknek többsége két vezető felekezet közt oszlott meg: református

(34%), katolikus (32%). Számos iskola létesült, de a gyárilpar nem fejlődött a lakosság gyarapodásával arányosan. A tanulmány szerzői az élénk sajtóéletet is jellemzik. A város nyugodt fejlődését kolerajárványok, tűzvészek, árvizek akadályozták. A vasút 1870-ben érte el Kolozsvárt, s ez hirtelen megélenkítette a gazdasági életet, már csak azzal is, hogy itt alakították ki az üzletvezetőséget és a MÁV-műhelyeket. Igazán nagy gyárnak csak az állami Dohánygyár számított, amelynek a század elején ezer alkalmazottja volt. A többi nagyobb üzem körülbelül száz munkással dolgozott. A századfordulóra a város erdélyi viszonylatban bankközponttá nőtte ki magát a tizenhat pénzintézetével. 1910-re a partiumi és bánáti nagyvárosok megközelítették vagy el is hagyták. Nagy volt a város vonzásköre, sokan telepedtek be, ami aztán a gyors építkezéseket is maga után vonzotta. Állami befektetéssel egyetemi intézeteket, bírósági, pénzügyi épületeket húztak fel. Új iskolák épültek. Megoldódott a közművesítés és a gázzal, majd villannyal történő közvilágítás.

E gyors vázlat után egy kitűnő pályarajz következik Ferenczi Szilárd tollából: *Szvacsina Géza polgármester és a kolozsvári várospolitika*. Nyilván ez is disszertációból összegez, és kitartó, alapos kutatómunkára épít. Svzacina meglehetősen hosszú ideig, 1898-tól 1913-ig állt a város élén, tehát megközelítőleg ugyanazon években, mint Bernády Marosvásárhelyen. Így pályafutásuk párhuzamba állítása indokolt. Az eredményesség, a minősítés lényeges eltéréseket mutat.

A tanulmány első fejezete az önkormányzat alakulását, a városvezetést befolyásoló törvénykezést és az ennek megfelelő változásokat mutatja be a ki egyezéstől kezdve. Egyben a kolozsvári városvezetés hivatalait betöltő személyekről is rövid jellemzést kapunk. A város fejlődését meghatározó polgármesterekkel külön fejezet foglalkozik. Közülük Haller Károly az első, aki 1884 és 1886 között időszakban választott helyettes polgármestere volt a városnak, különben már 1863-tól jogakadémiai, majd egyetemi jogászprofesszor volt. Utódja Albach Géza törvényszéki elnök lett, aki 1898-ig vezette a várost. Ezután lépett fel Svzacina, majd nyugalomba vonulását követően 1913-tól a közhatalomváltásig Haller Gusztáv ügyvéd lett a polgármester. Egy nagyon olvasmányos fejezet a *Szvacsina Géza és a várospolitika szereplői, ahogyan a kortársak látták* cím alatt az újságokban, emlékiratokban található jellemzéseket gyűjti össze

Bernády György (1864–1938), Marosvásárhely polgármestere 1902 és 1912, valamint 1926 és 1929 között

a polgármesterről és munkatársairól. Csak ezután kerül sor az első polgármesteri mandátum elemzésére. Megdöbbentő az a pártpolitikai csatározás, amely a városvezetést is minduntalan kritikus helyzetekbe sodorta. Botrány botrányt követett, kivizsgálások, bünbakkeresés jellemezték ezt a korszakot. A sajtóban állandóan kommentált belső csaták mellett csoda, hogy a város tényleges ügyeire is jutott idő. A második, 1904-ben kezdődő mandátum elején a „darabontkormány” időszaka tette próbára a város tisztviselőkarát. Kolozsvár kitartott a teljes ellenzékiesség mellett, szembeszállt a belügyminiszterrel és küldötteivel. 1910-ben ellenjelölt nélkül harmadik mandátumot kapott Szvacsina. 1912-ben újabb pénzügyi botrány rázta meg a városházát, a város a csőd szélére került. A mindvégig kormánypárti polgármestert olyan élesen támadta az ellenzék, hogy ez nyugalmas kérélmének beadásához vezetett. Így – nem kis meglepetésre – a következő polgármester az ellenzéki, függetlenségi párt jelöltje lett. Haller Gusztáv vételetársa, a kormánypárti Fekete-Nagy Béla továbbra is megmaradt tanácsosnak és szükség esetén helyettes polgármesternek.

Igen tanulságos az összegző fejezet. A szerző rámutat, hogy csak Haller Károly tekinthető távlatokban gondolkodó, nagyhatású polgármesternek. Albach Géza csak folytatta a megkezdett munkát, s azok egy része az ő idejében érett

be. Szvacsina másfél évtizede alatt felgyorsultak ugyan a folyamatok, de ezek nem föltétlenül a személyéhez kötöttek. Energiái jelentős részét a pártpolitikai csatározások kötötték le, ezeknek fő színtere éppen a tanácsház lett. A tanács azonban végezte a munkáját, amikor kellett, számíthatott a képviselőtestület tagjaira. Ott az egyetemi tanárok, nagyiparosok, pénzügyi vezetők képezték a meghatározó elemet.

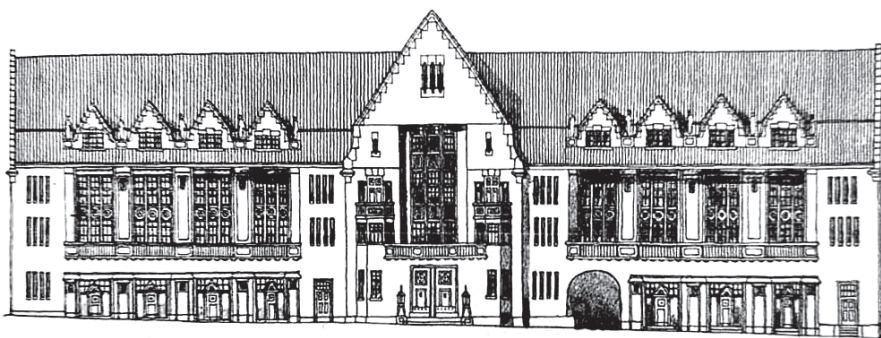
Gál Zsófia tanulmánya a *Párhuzamos látomások – Kolozsvár és Marosvásárhely középületei a századfordulón* címet viseli. Ez az egyetlen összehasonlításra felépített dolgozat. Már az első oldalon megfogalmazza az előbb említett dolgozathoz is kiváló tény: Marosvásárhelynek óriási szerencséje volt a karizmatikus hatású Bernády polgármesterrel, aki meghatározta a városfejlődést. Ezzel szemben Kolozsvárt hiányzott a hasonló képességű városvezető. Arra is rámutat, hogy egyik városnak sincs átfogó építészeti monográfiája, Kolozsvár esetében a levéltári forrásokhoz nem lehet hozzáférni. Azért tegyük hozzá, hogy valamelyes előmunkálatok már léteznek. Ioan Eugen Man már 2009-ben közzétette Marosvásárhely 1850-től eredeztetett városfejlődési monográfiáját, ugyanabban az évben pedig Gheorghe Vais is kiadta a kolozsvári eklektikus építészeti összefoglalóját. Az utóbbi még az Egyetemi Könyvtárról és a klinikákról is írt egy-egy kötetet. Ezekre azonban csak kellő kritikával szabad támaszkodni. Gál Zsófia hét építészeti programot szándékozik összevetni a két város területén: vármegyeháza, városháza, pénzügyintézetek, színház, kultúrpalota/vigadó, iskola, iparmúzeum.

Marosvásárhelynek szerencséje volt Bernády polgármesterrel, aki meghatározta a városfejlődést, míg Kolozsvárt hiányzott a hasonló képességű városvezető.

Először azonban az új, modern városcentrum kiépítésére vonatkozó törekvéseket veszi számba. Kolozsvárt ilyennek bizonyul a város keleti várfalai előtti glaciist felhasználó térképzés, Marosvásárhelyen a Városházától és a Kultúrpalotától határolt kis teret szánták e célra,

ezt azonban két oldalról akkoriban nem sikerült lezárni, pedig Bernády megtervezte a Városházával szemben építendő Megyeházát is.

A szerző az összehasonlítást a közigazgatási épületekkel kezdi. A *vármegyeháza* vonatkozásában Kolozsvárt ugyan volt egy elég tágas, inkább a főúri palotákra hasonlító megyeháza, de ez már a század végén szűknek bizonyult, úgyhogy 1896–1897-ben Alpár Ignác tervei szerint újat húztak fel. A szerző jellemzi az L alakú, kétemeletes eklektikus épületet. A marosvásárhelyi vármegyeházára 1909-ben írtak ki pályázatot, azt Komor Marcell és Jakab Dezső monumentális szecessziós tervével meg is nyerte, azonban a kivitelezést a kitörő világháború elsöpörte. A *városházák* esetében fordított a helyzet. Marosvásárhelyen 1906 és 1908 között épült fel a Komor Marcell és Jakab Dezső tervezte tornyos, szecessziós városháza. Kolozsvárt az 1845-ben felavatott tanácsház a századvégre elavulttá vált, úgyhogy 1904-ben pályázatot írtak ki egy új megtervezésére. Ez a régi helyén épült volna, a vigadót is magába foglalva. Az 1904-es pályázaton Wachtel Elemér és Rerrich Béla közös terve nyerte el a tetszést. Ezt azonban a plágium vádjával illették, 1910-ben Orbán Ferencet bízták meg egy terv kidolgozásával. De ekkor a város ügy eladósodott, hogy a háború kitöréséig már nem tudták kivitelezni. (Tegyük hozzá: kár lett volna a régi épületért. A román hatalom is megtervezte az új városházát, majd 1941-től is terveket készítettek. Ezekről behatóan értekeznek Kovács Gyula: *Kolozsvár városháza. Kolozsvári Szemle, 1943/3.*) A *pénzügyintézetek* terén már inkább van mit összehasonlítani. Kolozsvárt hét, 1885 és 1914 között felhúzott hivatali épületet számlál össze Gál: Pénzügyi Igazgatóság, Economul Hitelbank, Első Magyar Általános Biztosító (első épület – 1900), Osztrák-Magyar Bank, Kereskedelmi és Iparkamara, Első Magyar Általános Biztosító (új épület – 1913), Takarékpénztár és Hitelbank. A szecessziós Kereskedelmi és Iparkamara-épületet kivéve a többi a historizáló stílust követi. (Eddig a Takarékpénztár és Hitelbank épületét inkább szecessziósnak minősítették.) Marosvásárhely viszonylatában öt hivatalépületről olvashatunk: Agrárbank, Osztrák-Magyar Bank, Székelyföldi Kereskedelmi és Iparkamara, Nyugdíjpalota, Albina Bank. Ezek 1900 és 1913 között épültek, s közülük csak az Osztrák-Magyar Bank – melyet, akár csak a kolozsvári, Huber József tervezett – historizáló, a többi szecessziós.

Wachtel Elemér – Rerrich Béla: A kolozsvári városháza és Vigadó terve. A Vigadó főhomlokzata, 1910.

A kulturális intézmények csoportjába sorolja a színházakat. Kolozsvár időszakunkban kettőt is kapott. A Hunyadi téren (a glaxis helyén) épült fel a Fellner és Helmer tervezte vasbeton vázú Nemzeti Színház (1906), a Sétatér bejáratánál pedig a Márkus Géza és Spiegel Frigyes tervezte Nyári Színkör (1911), ahol kénytelenségből ma játszik a magyar társulat. Marosvásárhelyen 1901-ben írtak ki pályázatot színházra, itt is Komor Marcell és Jakab Dezső terve nyert. A Főtér északi végén, a Bodor-kút helyére épült volna, de a háború elsodor-ta a kivitelezést. A kultúrház-vigadó tekintetében megint fordított helyzet áll fenn. A Komor Marcell és Jakab Dezső tervei szerint 1908–1913-as időszakban felhúzott Kultúrpalota a magyar szecessziós építészet egyik csúcsteljesítménye, s Bernády munkásságának valószínűleg emlékműve. Kolozsvárt is mind elégedetlenkedtek a 19. század elejéről származó patinás Redout-épülettel, s a század végétől készültek egy új vigadó felhúzására. Pákei Lajos első átalakítási terve 1890-ből származik. 1896-ban már egy monumentális neogótikus palotát épített volna a Redout helyére. Utóbb a Városházával kombinálva épült volna az új vigadó. Még a Római Katolikus Státus is fontolgatta, hogy a Státus-házak egyikében „Redout-helyiségeket” alakíttasson ki. Végül a világháború idején lekerült napirendről az ilyen építkezés, sőt még a meglévő Redoutban is tantermeket alakítottak ki.

Az oktatási intézmények számbavétele talán a legkockázatosabb művelet, mivel ezek nagy része ismételtén átalakult, nevet változtatott. Egy-egy épületben akár tucatnyi különböző rangú és tannyelvű intézmény is működhetett napjainkig. Kolozsvár már a reformáció korában iskolavárossá vált, hiszen három felekezet is akadémiai rangú tanintézetet létesített a városban. A 19. század utolsó harmadában mindezekre az egyetem alapítása tette fel a koronát. Az állam pedig több iskolát is alapított,

épített. A kötetben 19 iskola nevét találjuk táblázatba szedve. Mindegyik épületének építési idejét, s lehetőleg tervezőjét, stílusát is megadja. Itt néhány intézménynél pontosítunk. Kolozsvárt 1870-ben Eötvös József mint miniszter két tanítóképző intézetet hozott létre, s ezek 1919-ig működtek. 1870. október 6-án megnyílt az Állami Tanítóképző Intézet, december 5-én pedig az Állami Tanítónőképző Intézet. Ez utóbbi az első magasabb fokú iskola lányok részére egész Erdélyben. A tanítónőképző épületét húzták fel 1892–94-ben a Pusztá/Eötvös/Constanța utcában. Az idén díszes emlékkönyv kiadásával ünnepelte az épületben működő Nicolae Bălcescu Líceum „alapításának” 150. évfordulóját. Az Állami Tanítóképző Intézet csak 1912-ben kapott saját épületet az Eperjes/Galați/Onisifor Ghibu utcában, amit két év múlva a katonaság le is foglalt hadikórháznak. Ez az épület 1948 után nem volt igazi iskola, hanem tartományi, majd megyeközi „pártiskola”, ahol a legjobb pártkáderek különböző tanfolyamokon továbbképzést kaptak. 1990-ben ez az intézmény a „párt” bukásával megszűnt, s a két kolozsvári magyar líceum úgy vált egynyelvűvé, hogy javaslatukra ide helyezték át a korábban belőlük kényszerített román osztályokat. E sorok írója is tagja volt az akkori iskolaügyi bizottságnak. Azért javasolták az iskolának az Avram Iancu Líceum elnevezést, mert addig egyfolytában a mai Báthory Líceumnak akarták adni ezt a nevet (lévén, hogy a román hazafi ott tanult). Az 1870. november 7-én megnyílt Városi, majd Állami Polgári Fiúiskola saját épületét a Malom/Gheorghe Barițiu utcában Herczeg Zsigmond tervei szerint 1895 és 1897 között Hirschfeld Lajos cége építette. A marosvásárhelyi jegyzék 1891 és 1914 között épült 13 tanintézetet vesz nyilvántartásba. Méreteihez képest a Maros parti város nem is sokban marad le a Szamos parti mögött. Kolozsvár külön alfejezetet kap mint „vidéki felsőoktatási központ”.

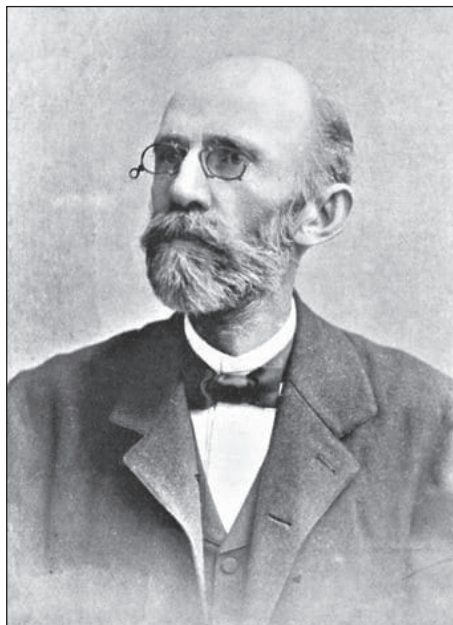
A Ferenc József Tudományegyetem tulajdonképpen város volt a városban. Építkezései szinte függetlenül folytak a városvezetéstől. A Kereskedelmi Akadémia a várostól kapott telket, s arra Maetz Frigyes tervei szerint húzták fel a ma is álló épületet historizáló stílusban 1887-ben. Az akadémia „II. épületéről” 1919-ig nincsen hír. A református teológia 1896-ig Nagyenyeden a kollégium részeként működött. A Szász Domokos püspök alapította, egyetemmel kapcsolatos Református Teológiai Fakultás 1895-ben saját épületében mint új intézmény nyílt meg. Csak 1948-ban lett „Protestáns Teológia”.

Az iparmúzeumok esete ad leginkább lehetőséget az összehasonlításra. Ez a ritka intézménytípus a fővároson kívül csak a vizsgált két városban működött és kapott épületeket. Mégpedig a marosvásárhelyi az elsőbbség. A Székelyföldi Iparmúzeum 1886-ban létesült, s a hozzá csatlakozó Fa- és Fémipari Szakiskolával közösen jutott épülethez, amelyet 1890 és 1893 között húztak fel klasszicizáló stílusban, timpanonjába szoborcsoportot is elhelyeztek. A kolozsvári Fa-, Vas- és Építő-ipari Tanműhelyek (ez a pontos megnevezés) 1884-ben nyíltak meg, s Pákei Lajos szakigazgató műépítész tervezte első épületét 1898-ban vették használatba. Itt kapott szék-helyet az Iparmúzeum is. Majd mikor kinőtte az épületet, Pákei újabb, kétemeletes klasszicizáló hajlékot tervezett számára, mely 1904-re készül el, s 1908-ban nyílt meg. Ennek timpanonjába is szoborcsoport került volna, amely azonban sohasem készült el.

A tanulmány Összegezése táblázatban mutatja be, hogy mi épült fel Kolozsvárt, és mi Marosvásárhelyen. Szinte hihetetlen, hogy az Iparmúzeum-épületeken kívül minden keresztben valósult meg. Ami egyik helyen sikerült, a másik helyen tervként maradt. E tanulmány is hangsúlyozza Bernády tudatos városépítő tevékenységének súlyát, s e hozzáállás hiányát a kolozsvári városvezetőknl.

Gál Zsófiának kellett tanulmányához a legtöbb adatot összegyűjtenie, mert tulajdonképpen disszertációja csak egy kis szelet a kolozsvári építkezésekből. Két ekkora város két évtizedes építkezéseinek az áttekintése még két embernek is próbatételt jelentene, hát még összehasonlításuk. Az ifjú művészettörténészre váró feladat, hogy legalább Kolozsvár esetében minden itt felsorolt épületet és intézményt monografikusan egy kötetben feldolgozzon.

A könyv utolsó tanulmánya Fazakas László munkája: *Tiszta vizet a pohárba*

Szvacsina Géza (1849–1917), Kolozsvár polgármestere 1898 és 1913 között

– A vízvezeték és csatornahálózat kiépítése Kolozsváron és Marosvásárhelyen a dualizmus korában. Egy magyarországi áttekintéssel kezdi dolgozatát, ebből kitűnik, hogy Kolozsvár a 8. helyen, Marosvásárhely a 11-en áll a vízmű-rangsorban. De 1908-ban, a marosvásárhelyi siker idején még olyan erdélyi városok, mint Beszterce, Gyulafehérvár, Nagynyed, Szamosújvár, Zilah, nem rendelkeztek vízművel. Pedig ez és a csatornázás létfontosságúvá vált a 19. század végén. E sorok írója az 1950-es évek közepétől évente pár nyári hetet nagynénjénél töltött Zilahon. Ott akkor még nem volt a főutcán sem vízvezeték, sem csatornázás. Az udvaron lévő pumpás kútból csak mosóvizet lehetett, még felnőtten is próbára tevő erőbevetéssel kipumpálni. A felesleges víz meg egy félig-meddig kikövezett árkon folyt a kapuig, onnan pedig fémfedél alatt a járdaszélig. Ott aztán a víz összetalálkozott a szomszéd házak szennylevelével. Az ivóvízért naponta zománcos kondérral kellett járni a főtéri vagy a piaci ártézikúthoz, ahol elég vékonyan csordogált a víz két-három ágban, volt mit várakozni. Aztán külön ceremóniával járt a folyosón lévő illemhelyek udvar alá húzódó fekáliás-gödreinek a pucolása. Ez egy adott napon vedrekkel történt több órán át, s olyankor lehetőleg senki sem lépett ki a házból, s még egy fél napig az ablakokat nem illett kinyitni. Ilyen lehetett a víz helyzet Kolozsvárt és Vásárhelyen is a hálózat kiépítéséig.

A szerző először a kolozsvári vezetékeképítést és csatornázást mutatja be. A kincses város sokáig piszkos város volt,

éppen emiatt a járványok jobban pusztítottak itt, mint máshol. Jó ideig halasztgatták a vízmű felállítását a város anyagi helyzete miatt. A korabeli sajtó és a városi jegyzőkönyvek tükrében lépésről lépésre ismerhetjük meg az eseménysort. Végül az új klinikai telep épületeinek a működtetéséhez vált nélkülözhetetlené a vízmű kiépítése. A kultuszminisztérium kezdeményezésére 1888-ra épült fel a Sétatéren túli Fásberekben az első vízmű, mely az intézetekben és kórházakon kívül a város főterét és két főutcáját látta el. Ez korántsem volt elegendő. Főleg tüzesetknél hiányzott az oltáshoz szükséges víz. Az ipari egységek kevésbé törődtek a vezetékkel, mert eleve a Szamos vagy a Malomárok mellé alakították ki telephelyüket. Több tervezet és a városban végigseprő 1893-as kolerajárvány után végre Szvacsina Géza fellépésekor, 1898-ban üzembe helyezték az új szász-fenesi vízművet, mely legalább a központosított városrészeket ellátta ivóvízzel. A szolgáltatás viszont nagyon költségesnek bizonyult. Mindenkit, akinek a háza előtt elhaladt a vezeték, köteleztek vízdíj fizetésére, aki pedig bevezette, ott a lakrészek száma szerint kellett fizetni. Ekkor már emeletes bérházak is épültek fürdőszobás lakrészekkel, s csak a hálózat kiépültét követően lehetett a fürdőt igénybe venni. A vízellátáses árnyékszékkeket még ezután sem használhatták mindenütt szabadon: csak ott, ahová elért a csatornázás is. Szerencsére a kettő szinte párhuzamosan épült ki.

A marosvásárhelyi vízellátás történetét már megírta 2018-ban Pál-Antal Sándor, úgyhogy itt arra támaszkodhatott a szerző. Bizonyára még hozzá is tett jó pár adatot. Mindenesetre itt bővebben eszteli a vezetéképítés előtti helyzetet. Bizony Kolozsvárt sem volt az külön. Ott is csebres szekerekkel vitték és árulták a Szamos-vizet. Még az óvári Országos Karolina Kórházat is onnan látták el. S mekkora újság volt, amikor a jezsuitáktól örökölt egyetemépületbe bevezették a tonna-rendszert: vagyis nem kanalizálták ki helyben a pöcegödrt, hanem nagy tartályokba gyűjtötték a szennylevet, s a tartályokat cserélték, s más helyen ürítették. Visszatérve Vásárhelyre, ott még az 1890-es években is fölöslegesnek vélték a vízmű létesítését, pedig a város ekkoriban nagyot fejlődött. Bernádynak kellett fellépnie ahhoz, hogy végre 1908-ra kiépítsék a vízművet és hálózatát. A csatornázási munkálatok még évekig várattak magukra. A városnak hitelt kellett felvennie. 1911-re készült el a 34 km-t kitevő csatornázás.

A két városról egy-egy önálló-nak is tekinthető tanulmány szól, az

összehasonlítás csak az Összegzésben történik meg. A szerző rámutat, hogy a vízvezeték kiépítését mindkét városban egy-egy tanintézmény igényei lendítették ki a holtpontról: Kolozsvárt az egyetem, Marosvásárhelyen a katonai alreáliskola. A gyáripar sem Kolozsvárt, sem Vásárhelyen nem játszott különösebb ösztönző szerepet. A hálózatba bekapcsolt ingatlanok értéke és lakbéreik is jócskán növekedtek. Szvacsina már késszen kapta a kolozsvári első vízművet, rá a kiterjesztés hárult, Bernády érdeme viszont az egész vásárhelyi rendszer kiépítése. Kolozsvárt a polgármester kevésbé játszott meghatározó szerepet, akárki lett volna a tisztségben, hozzá hasonlóan cselekszik, míg Vásárhelyen Bernády egyszemélyes teljesítményének tekinthető a város vízellátása és csatornázása. „Összességében a korszerű víz- és csatornavezeték kiépítése mindkét város lakossága számára minőségi változást hozott, és ezzel alapvető szerepet játszott a modern városi életforma kialakulásában” – állapítja meg a szerző.

E sorok írójának egész élete Kolozsvár vonzáskörében folyt, s rég hiányolta Albach Géza és Szvacsina Géza pályaképeinek megrajzolását. Haller Károly pályáját maga írta meg az 2016-os EMKE-tanulmánykötet (szerk. Bartha Katalin Ágnes) számára. Szvacsináról annyit jegyzett meg, hogy fontos szerepet játszott – még mint városi tanácsos – a Süketnéma Intézet (1888) és a Vakok Intézetének (1900) a felállításában, ott-hoz juttatásában. Amit azután tett, az a megszokott hivatalnoki munka volt. Ugyanilyen főtisztviselőnek bizonyult Albach Géza is. Vajon hova jutott volna Kolozsvár, ha még vagy egy mandátumig Haller marad a polgármester, vagy egy Bernády kaliberű városvezetőt kap? Biztos, hogy másként nézne ki! Ezt a meggyőződését csak megerősíti ez a kötet.

A könyvet számos korabeli városkép és két portré illusztrálja, előzéklapjain a két város régi térképe látható. A Függelékben igen bő, öt kategóriára osztott könyvszeretet és forrásjegyzéket találunk. Az illusztrációk forrását is pontosan megjelölik. Személynévmutató, román és angol kivonat teszi teljessé a munkát.

Fazakas László – Ferenczi Szilárd – Fodor János – Gál Zsófia: *Minta és felzárkózás. Kolozsvár és Marosvásárhely fejlődéstörténetének összehasonlítása Szvacsina Géza és Bernády György polgármestersége idején.* [A kötetet Fodor János koordinálta.] Iskola Alapítvány Kiadó – Lector Kiadó, Kolozsvár–Marosvásárhely, 2021. 298 o.

Ladó Ágota |

Álomképek

Nézőpontok a Györkös Mányi Albert festményeiből a Kolozsvári Művészeti Múzeumban rendezett kiállításhoz

Az

erősen fénylő égitesteket, egymásba hajló fákat, fagyos fehéreket, izzó vöröket, nyúlánk alakokat, bivalyokat, szamarakat ismétlő györkösi életmű első ránézésre egyszerű nyelvezetű, dekoratív képsornak tűnhet, vagy éppen ellenkezőleg, egy zárt világnak, ahol a sötét kékségekben, az időtlenségben és a némaságban nem sok minden segít eligazodni.

Györkös Mányi Albert születésének századik évfordulója alkalmából rendezett kiállításunk egy olyan olvasat, amely – reményeink szerint – bevezet ebbe a sajátos alkotói univerzumba, és segít fogódzókat találni, tájékozódni abban.

Tárlatunk a gyermekkori, falusi környezetnek az alkotói emlékezetből előtűnő elemeivel kezdődik: kalotaszegi templomokat és kis, kucsmafedeles házakat láthatunk, ezek az alkotások azonban nem valóságos falu- vagy

tájábrázolások. A többnyire meghatározatlan háttérből úgy emelkednek ki az épületek, mint a hőmpölygő emlékéradatból egy-egy élesebb emlékkép. Jóval később, városi lakóhelyéről merengve állapította meg Györkös, hogy noha a tömbházak körül is van idill, nemcsak a szénaboglyák között, azért mégiscsak a kis, kucsmás házak világában volt igazán csend és nyugalom. Az első egység statikussága tehát ezt a múltbéli csendet és nyugalmat is megidézi.

A gyermekkori, falusi környezet mozdulatlan képei után a tájnak sajátosan elmélyült megfigyelésen alapuló ábrázolásai következnek. Fák ősszel, télen és tavasszal, szélfúvásban, viharban, vörös és arany ragyogásban. Fák, amelyek gyakran egymásba hajlanak, és egy nagy, közös csúcsívben törnek az ég felé.

Az épületek és fák között lassan megjelennek az állatok is: főként az emberrel együtt élő bivalyok, kecskék és szamarak. „A nagyobbik bátyám gerendát kellett volna fuvarozzon [...], de beteg lett, és a fuvar ára is szükség volt. Engem tettek fel a szánra, bepólyálva bundába, hogy a bátyám keresztapja védelme alatt hajtogassam a bivalyos szánt a másik szán után. Ekkor úgy tizenhárom éves lehettem. Igen ám, de az egyik bivaly a kettő közül csodálatos erőben volt, de ugyanakkor dilis is volt. Egyik percben megnyalta a kezemet vagy az arcomat, és a másik percben pedig két méterre dobott el magától, mint egy focilabdát. Ez történt akkor éjszaka is. A Jámbor, mert ráadásul annak hívták, a szarvára kapott, és eldobott magától vagy két méterre, mikor itatni hajtottam a patakra. Ezer szerencse, hogy a hó nagy volt, és nem ütöttem meg magamat. Ráadásul hazafelé jövet a szánnak [a hátsó része?], illetve a csukájának, mert a kétrészes szánt úgy hívták, becsúsztott egy kis átjáró mellé. Képzeld el azt a káromkodást,

A tárlat statikus képekkel kezdődik, és lassan-lassan töltődik fel szereplőkkel. Demeter Zsuzsanna felvétele

amit véghezvitt a másik fuvaros. Le kellett emelgesse a tíz méteres gerendáknak a végét, és utána visszarakni. Mivel én nem tudtam segíteni, azt a műveletet a másik fuvaros kellett egyedül elvégezze. Képzeld el, a hatalmas hegyek között minden fehér a hótól, csak az égen ragyogtak a csillagok, a hegy tetején pedig orgonáltak a farkasok, míg a völgyben, a patak mellett, húsz-huszonöt fokos hidegben két fuvaros, egyik úgy negyvenöt éves, és a másik, személyemben, tizenhárom éves, siklott le a völgyben. A két szánt pedig négy fekete ördög, bivaly húzta csendesen. Máskülönb ez az út, oda és vissza körülbelül ötven-hatvan kilométer volt. Valóságos mese, még hozzá fantasztikus.¹ Így emlékezett vissza a festő az állatokkal való együttélésnek egy fontos epizódjára, és elbeszélése végén ő maga emelte ezen tapasztalatát természetfeletti magaslatokba.

Az ember és az állat kapcsolata, a halálélmény, a csoda megélése és az emlékezetnek az elemző-értelmező működése keveredik egy másik történetben, amit szintén maga Györkös jegyzett fel, örökített meg számunkra: két éves korában, éppen házuk kapujában ült, mikor nagybátyja lova, Csillag, vágatva jött hazafelé. Mielőtt azonban az állat a kapuhoz ért volna, az édesanya kétségbeesetten elkiáltotta a ló nevét, mire az megállt, szétvetette a lábát, és átlépett a gyermekek anélkül, hogy hozzáért volna. A fentebb megidézett sötétség, a fagyos téli éjszaka és a másvilágnak ez a közelsége pedig minduntalan feljelik az állatábrázolások háttérében.

Itt, a különböző állatokat felvonultató alkotások között kapott helyet a művész egyik első festménye is. A zöld hátér előtt vöröslő bivalyok vadsága még jóval erőteljesebb, mint a későbbi képeken felbukkanó társaiké, de a tömény kompozíció már jelzi azt, amivel ebben a györkői világban a továbbiakban újra meg újra találkozni fogunk.

A következőkben még inkább kitágul ez az úgynevezett mesevilág. Felbukkannak emberi szereplői, akik azonban leggyakrabban arctalan alakok. Arca csak egy-két vastag sapkába bújtatott kisfiúnak, egy pártát viselő lánynak és néhány, kendőbe burkolt asszonynak van. Kifejezéstelen dermedtségükben szemeik csak jelek, némelyik ábrázolás pedig inkább régi, keleti szentképekre emlékeztet.

Az 1922-ben Tordaszentlászlón született művész időskori visszaemlékezéseiben azt vallotta: miként a mondas tartja, hogy minden út Rómába vezet, éppen úgy számára is minden

út szülőfalujába vezetett: gondolatban, alkotásban, hazautazásban. Festőként a kalotaszegi falu, a hagyományok, ünnepek foglalkoztatták – az ünnepi mesevilág, ahogyan ő fogalmazott –, és főként azokból az élményekből, tapasztalatokból merített, amikben még az elemi iskola elvégzése előtt része volt.

A gyermekkori, gyermeki impressziókból való ihletődés egyik ikonikus műve Giorgio de Chirico 1914-ben készült alkotása, melynek címe *A gyermek agya*. A képen egy lehunyt szemű, meztelen felsőtestű, női vonásokat is hordozó férfit látunk. Ágyékát egy sötét asztal takarja el, rajta egy sárga könyv, abból pedig egy vörös könyvjelző lóg ki. Noha a kompozíció részeinek és egészének számos értelmezése ismert és lehetséges, a szakirodalom úgy tartja, hogy az ábrázolt alak Giorgio de Chirico apját, pontosabban annak az emlékéit idézi; a festményen szereplő sápadt, titokzatos figura az apának a gyermeki agyban létrejött *imágóját* jelképezi.² Anélkül, hogy a györkői életművet a szürrealizmussal állítanánk párhuzamba, a téli éjszakában vagy holdfényben körvonalazódó alakok, az egymásba olvadván táncoló lányok vagy a mozdulatlan kórusok képeit szemlélve, óhatatlanul felmerül bennünk a kérdés, hogy hol a határ – és egyáltalán van-e – a gyermeki megélés, a fantázia, a felnőttkori emlékezés, újraértelmezés, elvágódás és a festői képpalkotás, (újra)teremtés között.

A falusi mesevilág jelenetei közül kiemelkednek a férfikörust, illetve a tűzoltózenekart ábrázoló festmények, amelyekre Györkös is többször visszatért. Úgy tartotta, hogy a hagyomány és az egyes események (vagy az események emlékének) nagyszerűsége miatt is a már elkészített kompozíciók nagyobb felületekre kívánkoznak, és azt tervezte, hogy falfestmények formájában is elkészíti ezeket.

1985-ben, a *Kalevala*-év alkalmából Györkös Mányi Albert tizenöt olajfestményből álló sorozatot készített, és ezt több helyen kiállította. Ezen képei ért mind a közönség, mind pedig a finn *Kalevala*-társaság elismerését kiérdemelte. Noha behatóan tanulmányozta az eposz szövegét – az életműve jelentős részét őrző emlékházban található *Kalevala*-kötet tele van Györkös kiemléseivel és jegyzeteivel –, kiállításunkon az elkészült alkotások különösebb feltűnés nélkül fonódnak össze a kalotaszegi falusi élet jeleneteivel. Jóllehet Kántor Lajos a sorozat egyes darabjainak – például a vénséges vén Vejnemőjennek – az úgynevezett kalotaszegi

képpárját is megnevezte, rámutatott: a *Kalevala* világának györkői értelmezése és megjelenítése egyáltalán nem értékteleníti a vállalkozást és az eredményt, sőt: a mese és a költőiség e sajátos összekapcsolása az, ami ezeket a festményeket az illusztrációk szintje fölé emeli.³

A tárlaton a *Kalevala*-sorozat alkotásai után következik be egyfajta – jó értelemben vett – törés: a hirtelen váltás részben az életművön belüli változatosságot hangsúlyozza, másfelől jelzi, hogy a kiállítás a kórusok, a fúvószenekar, a hangos farsangolás, a csellók, furulyák dallamai után még inkább elhalkul. Az első templomok háttérében még ott az orgona, de Györkös rendszeres városi sétáinak az állomásai, például a Farkas utca épületei mindinkább belevesznek az éj melyi sötétkéjébe.

A látogatás a csendéletekkel ér véget, vagy mondhatjuk úgy is – egyszerűen –, hogy a virágokkal. Virágot festeni nagyon nehéz – vallotta Györkös –, mert egy virágban benne van az egész világ. A lezárásban – mintegy összefoglalásban – benne van tehát mindaz, amit eddig láthattunk. Itt összpontosulhatnak a benyomások, emlékek, elképzelések – és félelmek. A csendéletek között kapott helyet a *Hirosima* című munka is, amely utal arra az erős félelemre és szorongásra, amit Györkös egy atomháború kitörésének lehetősége miatt érzett, ugyanakkor jelzi, hogy az idillben ott van az idill megbomlásának veszélye is.

(Az írás az Álomképek. Betekintés Györkös Mányi Albert életművébe című kiadványban megjelent kuratori szöveg bővített változata. A kötet az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Györkös Mányi Albert Emlékház Egyesület gondozásában jelent meg Kolozsváron, 2022-ben.)

Jegyzetek

1 Az idézet a művész magnószalagra mondott visszaemlékezéseiből származik. A hangfelvételt az EMKE Györkös Mányi Albert Emlékház őrzi.

2 David Hopkins: Re-enchantment: Surrealist Discourses of Childhood, Hermeticism, and the Outmoded. In: David Hopkins (szerk.): *A Companion to Dada and Surrealism*. John Wiley & Sons, UK, 2016. 271.

3 David Hopkins: Re-enchantment: Surrealist Discourses of Childhood, Hermeticism, and the Outmoded. In: David Hopkins (szerk.): *A Companion to Dada and Surrealism*. John Wiley & Sons, UK, 2016. 271.

Zilahi Nono |

Starmüller Katalin

A festőművész, grafikus, díszlet- és jelmeztervező bemutatása

Starmüller Katalin festőművész, grafikus, díszlet- és jelmeztervező 1959. november 22-én született Kolozsváron. Tanulmányait a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Intézet festészet-restaurálás-pedagógia szakán végezte. Meghatározó tanárai voltak: Miklóssy Gábor, T. Szűcs Ilona, Tóth László, Cseh Gusztáv, Rusz Lívia és Veress Pál. Erdélyben számos egyéni kiállítása nyílt az évek folyamán, és Magyarországon is rendszeresen részt vesz csoportos tárlatokon. Tagja a Romániai Képzőművészek Szövetségének, a Barabás Miklós Céhnek, az Erdélyi Magyar Művészpédagógusok

Egyesületének, a magyarországi Colosseum Művészeti Csoportnak, valamint a Klikk Art Centrum Egyesület tiszteletbeli tagja.

Főiskolai tanulmányainak elvégzése után különböző tárlatokon mutatta be festészeti, grafikai, valamint kerámia- és textilalkotásait. Tizenhárom egyéni kiállításon tekinthette meg alkotásait a művészetkedvelő közönség. Évente számos csoportos grafikai, festészeti kiállításon vett részt.

1996-ban a budapesti Nemzeti Galériában megtartott *Corpus* című nemzetközi tárlaton egy grafikáját állították ki.

Giuseppe Verdi Otello című négyfelvonásos operája a Kolozsvári Magyar Opera színpadán Starmüller Katalin Arkangyal szoborával

Starmüller Katalin és alkotása az Ars Sacra tárlaton, 2020-ban. Képek: Starmüller Katalin gyűjteménye

1998-ban, ugyancsak a Nemzeti Galériában a *Miklóssy Gábor és tanítványai* című kiállításon is részt vett. Egyik alkalommal Löwith Egon megjegyezte, hogy Katalinnak köszönheti a *Madarak* sorozatát, ugyanis az ő kislasztikai munkáiból inspirálódott. Starmüller Katalin rendszeres résztvevője az Ars Sacra egyházművészeti tárlatoknak.

A művész már három évtizede az opera-, operett-, balettelőadások díszleteinek és jelmezeinek alkotója a Kolozsvári Magyar Operánál. A teljeség igénye nélkül soroljuk fel azokat az előadásokat, amelyek alkotómunkájáról tanúskodnak. Pályafutása a Fodor Sándor *Csipikéje* nyomán készült gyermekopera díszlet- és jelmeztervezésével indult, ezt követték a Vajda János *Leonce és Léna* (jelmeztervező), valamint Erkel Ferenc *Névtelen hősök* (díszlet- és jelmeztervező, 1998) című

operáihoz készített díszletei és jelmezei. A görögökön forgó díszletelemek lehetővé tették a gyors színváltásokat. További munkái: Erkel Ferenc: *Brankovics György* (jelmeztervező), F. Schubert – H. Berté: *Három a kislány* (díszlet- és jelmeztervező, 2000), valamint Lehár Ferenc: *A víg özvegy* (díszlet- és jelmeztervező). Balettelőadások számára is készített díszletet, jelmezt, ezek közül említésre méltó: Bartók Béla zenéjére – *Pókok* (díszlet- és jelmeztervező), P. I. Csajkovszkij – *Capriccio* (díszlet- és jelmeztervező), Samuel Barber zenéjére – *In memoriam J. F. Kennedy* (díszlet- és jelmeztervező), S. Prokofjev: *Klasszikus szimfónia* (díszlet- és jelmeztervező), *Hamupipőke* című balettelőadás (díszlet- és jelmeztervező), Hary Béla – *Hófehérke* című előadás (díszlet- és jelmeztervező), Kodály Zoltán: *Galántai táncok* (jelmeztervező), F. Chopin: *Romantikus*

keringők (jelmeztervező), Gipsy Kings zenéjére – *El Amor* (jelmeztervező), A. Adam: *Giselle* (díszlet- és jelmeztervező), valamint L. Delibes: *Coppelia* (díszlet- és jelmeztervező). A *Giselle* díszletét átvitték a kolozsvári román operába is.

Demény Attila két kamaraoperája számára – *Bevégezetlen ragozás* – *Haláltáncjáték* és a *Parafarm* – készített díszletet és jelmezt. Az *utolsó meggyimag* című előadás díszlettervezője volt. Több operaelőadás esetében a díszlet- vagy a jelmeztervező munkatársaként dolgozott: G. Verdi: *Álarcosbál* és *Rigoletto*, továbbá a kortárs magyar operák és daljátékok közül: Vermesy Péter *Ördög-változás Csíkban*, Vajda János: *Mario és a varázsló*. A Kolozsvári Magyar Operában a 2018–2019-es évadban bemutatták G. Verdi *Otello* című operáját, amelyhez a szobrokat, köztük a színpadképet uraló arkangyalszobrot, Starmüller Katalin készítette.

A hajdani Rudnay-tanítvány, Miklóssy Gábor festőművésznek Starmüller Katalin úgy vált méltó tanítványává, hogy soha, egyetlen gesztussal sem volt epigonja mesterének. Németh Júlia műkritikus így méltatja a kolozsvári díszlettervező, festőművész alkotásait:

„Mintha sajátos etűdökbe, különböző hangszerelésű művészi tanulmányokba konkretizálta volna az egyéni ihletforrásaival, meglátásaival dúsított, gazdag útravalót.”

„Mintha sajátos etűdökbe, különböző hangszerelésű művészi tanulmányokba konkretizálta volna az egyéni ihletforrásaival, meglátásaival dúsított, gazdag útravalót. Innen a figuratív festészet, a realitás iránti vonzódása, vagy ez utóbbi álmokkal kevert, szürrealisztikus változatának gyakori megnyilvánulása festészetében. A tematika is fölöttébb változatos. Starmüller Katalin szorgalmasan keresi, és lépésről lépésre fedezi fel önmagát, saját értékeit. Sajátos, konstruktivista-kubista formakonstrukciói egy olyan irányba jelentenek nyitást, amely csupán a művészi hozzáállás igényességében és a gyakran jelentkező vallásos tematikában utal mesterére, Miklóssy Gáborra.”

Borbély Éva |

Honvédkoszt tankönyv szerint

„A jó lovas katonának de jól vagyon dolga,
Eszik, iszik a sátorban, semmire sincs gondja.
Hej, élet, de gyöngy élet, ennél szebb nem lehet,
Csak az jöjjön katonának, aki ilyet szeret!” (Népdal)

A táplálkozás az emberiség egyik legalapvetőbb szüksége. Étkezni mindig, minden körülmények között kell. A katonák ételmezésének kérdése folyamatosan központi helyet kapott a hadsereg fegyelmezett világában. Ahhoz, hogy a katonák optimálisan el tudják végezni a rájuk bízott feladatokat, a megfelelő tápanyagok biztosítására a katonai vezetés már évszázadokkal ezelőtt nagy figyelmet fordított.

A táborok földrajzi elhelyezkedésének függvényében, a változatosságot szem előtt tartva a katonai vezetés már az ókori Rómában is komolyan foglalkozott a katonák ételmezésével. Erről

régészek, történészek, de korabeli szerzők is tájékoztatnak.

A fennmaradt leírások, dokumentumok jó szolgálatot tesznek, ha próbálunk betekintést nyerni a régmúlt idők életkörülményeinek világába, kapcsolódjunk az bármilyen területhez, akár táplálkozáshoz. A királyi honvédek ételmezéséről tiszta képet kapunk abból az 1942-ben összeállított anyagból, melyet a katonai szakácsképző tanfolyam számára írt Ujváry Sándor igazgató tanár.

A tankönyv publikálása határozott bizonyíték arra, hogy a katonák megfelelő ételmezése felelősségteljes feladatnak számított. Béke- és háborús időkben a szolgálatban lévő katonákat egyaránt táplálni kellett, a lehetőségek szerint egészségesen, változatosan, hogy minél eredményesebben tudják szolgálatukat teljesíteni.

A tankönyv a konyhai eszközök és a konyha tisztán tartására, valamint a takarékoskodásra vonatkozó tudnivalókkal indít, melyeket a saját idejében haladó gondolkodásúnak számító, egészséges táplálkozással kapcsolatos tudnivalók követnek. Míg az első világháború ideje alatt a katonák erőnlétét (tévesen) a magas kalóriaforgáshoz kívánták elérni, figyelmen kívül hagyva a szervezet vitamin- és ásványianyag-szükségletét, a második világháború küszöbére ez az elmélet megdőlni látszott: „Húsz évvel ezelőtt még azt hittük, hogy a szervezet építésben tartására elég s a munka által elfogyasztott energiát tökéletesen

A honvédszakács tíz parancsolata:

1. A szabványos adagok maximálisak. Csupán a szükséges mennyiséget főzd! Használd a zsírt gazdaságosan!

Ok: segíts takarékoskodni!

2. Használd ki jól az élelmiszereket. Kerüld a fölösleges hulladékot, a főzelék tisztításnál és burgonya hámozásnál. Főzd ki alaposan a csontokat, izmokat, inakat, sertésbőrt, fás főzelékrészeket és torzsákat. Használj fel ügyesen minden használható maradékot.

Ok: küzdelem a pazarlás, fecsérlés ellen!

3. Minden élelmiszert lehetőleg egészben, közvetlenül használat előtt moss meg, de alaposan!

Ok: a víz kilúgozza a tápanyagokat.

4. A friss húst lehetőleg 2–3 kg-os darabokban főzd meg a főzőüstben és azután a rendelkezésre álló edényben, pi-

Részlet a Magyar Királyi Honvéd Központi Szakácsképző tankönyvéből

hetjük az ételhez, ha a hús már kifogástalanul puha, mert a burgonyának pár percnyi főzés elegendő.) Ha a burgonya puha, úgy retszerszerint: galuskát vagy csipetkét főzünk a gulyásba. Nyáron a zöldpaprika finom metéltre vágva és a friss paradicsom kitűnően ízesít.

Elkészítési idő: 3 óra.

PIRÍTOTT TARHONYA HASCHÉVAL, VAGY HASCHÉ-KONZERVELL:

Hozzávalók:

Darálthús, bármilyen, zsír, vöröshagyma, fokhagyma, paprika, töröttbors, só, paradicsom, tarhonya.

Adagolás grammokban 1 személyre	Hús	Zsír	Vör. hagyma	Fokhagyma	Paprika	Töröttbors	Só	Paradicsom	Tarhonya	Megjegyzés:
Hőforrásban:	300	12	3	1	0,5	0,2	12	0,5	150	
Békében:	200	10	2	1	0,5	0,2	10	0,5	100	

Elkészítés:

Egy edényben felhevített zsíron megpirítjuk a finomra vágott vöröshagymát, majd hozzáadjuk a pirospaprikát, egész folyékonyan dörzsölt fokhagymát és a darálthúst. Keveréssel keveset pirítjuk, sóval, töröttborssal ízesítjük és lassan, hogy a hús állandóan forrjon, annyi vízzel cseszjük fel, hogy a húst elfedje. Közben a másik főzőedényben kevés zsíron arany-sárgára pirítjuk a tarhonyát. A tarhonyát egy erősen lefedhető edényben gyűjtjük, az edényt lehetőleg egy üstarródlványra re- gyük. Ha az edény félig van tarhonyával, a kellő mennyiségű

húsételt (hasché) hozzáadjuk és annyi lobogó forróvízzel öntjük le, hogy a tarhonyát legalább egy arasznyira elfedje. Most az edényt tiszta ruhával és a fedelével lefedjük (mozgókonyha üstnél, vagy főzőládánál a fedelét rácsavarjuk) és így a gőzben pároljuk a tarhonyát tűz nélkül puhára. 15–20 perc múlva jól összekeverjük és ha a tarhonya puha, többé nem fedjük le erősen.

Nyáron az ételt kitűnően ízesíti a paradicsom és zöldpaprika.

Ha haschékonzervvel készítjük el, az eljárás mint fent. A konzervet tesszük a hagymás-paprikás zsírba és így tovább az étel leírás szerint.

Elkészítési idő: 90 perc.

SZERB PORKOLT BURGONYÁVAL:

Hozzávalók:

Marha-, sertés- vagy birkahúsból is készíthető. Zsír, vöröshagyma, paprikaliszt, fokhagyma, lecsó, nyáron zöldpaprika és friss paradicsom, burgonya és salátának való uborka.

Adagolás: grammokban 1 személyre	Hús	Zsír	Vöröshagyma	Paprika	Fokhagyma	Lecsó	Burgonya	Nyers uborka	Só	Nyáron
Hőforrásban:	300	12	5	2	1	60	500	200	12	150 150
Békében:	200	10	3	1	1	40	400	120	10	100 100

Elkészítés:

Az előbbi étel-recept leírása szerint, (lásd sertéspörkölt) készítünk egy jóízű pörköltet. Ha a hús puhulni kezd, hozzá-

pl.: paradicsom vagy vöröshagyma-mártáshoz.”

Burgonya fölrepedése. Hogy a héjában főtt burgonya fölrepedését a főzésnél meggátoljuk, röviddel megpuhulása előtt adjunk 100 liter vízhez számítva egy negyed liter ecetet.

Hüvelyesek gyorsabban puhulnak, ha tisztítás és mosás után előtte felforralt vízbe áztatjuk be. Az áztató vízben főzzük fel a hüvelyeseket. Babnak, borsónak, lencsének szakadatlanul forrniok kell, amíg megpuhulnak. Alatta egyenletes tüzelés legyen, de sohasem nagy tűz. Babot, lencsét sohasem kevergetünk puhulás közben, mert leég. Csak ha rántással elkevertük, kevergetjük addig, amíg fel nem forr.

Tésztaeműek, pl.: metélt tészta, kockatészta (száritott), szilárdabbak maradnak, ha főzés közben kevés ecetet adunk hozzá és a főzés befejezésekor hideg vizet öntünk bele. A leszűréskor a tészta kifőző-lé nem annyira ragacsos, keményítőssé.”

Az alapanyagok minőségének külön fejezetet szentelt a szerző, bizonyítva ezzel azt, hogy a honvédek táplálása és jó egészségben tartása elsődleges szempont volt a laktanyakonyhán.

A hadsereg szakácsainak tízparancsolatát is megalkotta a szerző:

„A honvédszakács tíz parancsolata:

1. A szabványos adagok maximálisak. Csupán a szükséges mennyiséget főzd! Használd a zsírt gazdaságosan!

Ok: segíts takarékoskodni!

2. Használd ki jól az élelmiszereket. Kerüld a fölösleges hulladékot, a főzelék tisztításnál és a burgonya hámozásnál. Főzd ki alaposan a csontokat, izmokat, inakat, sertésbőrt, fős főzelékrészeket és torzsákat. Használj fel ügyesen minden használható maradékot.

Ok: küzdelem a pazarlás, fecsérlés ellen!

3. Minden élelmiszert lehetőleg egészben, közvetlenül használat előtt moss meg, de alaposan!

Ok: a víz kilúgozza a tápanyagokat.

4. A friss húst lehetőleg 2–3 kg-os darabokban főzd meg a főzőüstben és azután a rendelkezésre álló edényben, pirítóüst, éthordó, stb. tedd félre. A burgonyát, főzelékféléket, stb. lehetőleg a hulladékcsontok levében főzd meg. A húst végül a húsdeszkán vágd adagokra, az adagokat az edényben letakarva tartsd melegen és egyenként villával oszd ki.

Ok: a honvéd látni akarja a húst. A kezéd soha nem elég tiszta!

5. A száritott élelmiszereket (főzelékfélék) három órán át áztasd a rendelkezésre álló edényben. Hüvelyeseket (bab,

pótolja a napi 100 g fehérje, 50 gramm zsír és 500 gramm szénhidrát táplálékban. Hopkins amerikai tanár jött rá, hogy a szervezetnek vitaminok kellenek, s hogyha azok hiányoznak a táplálékból, a szervezet megbetegszik. Funk tanártól származik a vitamin elnevezés, mely a „vita”, vagyis „élet” szóból származik. Főzés közben a vitamin sokszor teljesen elvész, de meg lehet akadályozni a vitaminvesztéseket (...) A vitaminok elbomlása általában csekélyebb mértékű, ha az élelmiszert magasabb hőmérsékletnél tartjuk, illetve készítjük el. Csekélyebb a vitaminvesztés akkor is, ha vizet keveset, vagy semmit sem használunk az étel elkészítéséhez (húsok, szeletek, pörköltök, tokányok stb.). Tehát legcélszerűbb, ha az élelmiszereket lehető legrövidebb ideig, minél csekélyebb mennyiségű vízben főzzük, minthogy a sok víz kioldja, kilúgozza a vitaminokat. A főzés legelőnyösebb módjának egyike a gőzölés.⁷¹

Ezt követően egyformán részletes leírást találunk a tankönyvben a különböző húsok feldolgozására, a mosogatásra, de a laktanyai konyha fegyvertelenségére vonatkozóan is.

Azt is megtudhatjuk, hogy a táborigény konyhához hogyan állítottak fel kiegészítő főzőhelyeket: „Az élelmiszer megjavításához és a táborigény konyha munkájának megkönnyítéséhez nagyban hozzájárul a kiegészítő főzőhely és a kiegészítő eszközök használata. Pl. gödröt ásunk, melynek két oldala szélnek irányában ferdén végződik. Két vasrudat fektetünk rá keresztbe, sík földön, esetleg kövek segítségével, de a szél felé

eső oldalak nyitva maradnak. Széles fenekű főzőedénynél, a vasrudak nélkülözhetők, pl. nagyobb bogrács, vagy nagyobb serpenyőnél. A túl erős szelet odarakott kövekkel, bádoggal vagy pár lapát földdel gyengítjük.”⁷²

„A húst végül a húsdeszkán vágd adagokra, az adagokat az edényben letakarva tartsd melegen és egyenként villával oszd ki. Ok: a honvéd látni akarja a húst.”

Az általános, ma már tudjuk, hogy időtálló konyhai praktikák sem hiányoznak a tankönyvből, ezek a mai konyhatündérek számára is igen hasznosak lehetnek:

„A **vörös káposzta** szép színt kap, ha főzés előtt kevés ecetet keverünk hozzá.

(...)

Kellemetlen szagú káposzta elveszti a rossz szagát, ha a főzőedény fedőjét időnként kinyitjuk, vagy leemeljük és belső falát tiszta vizes ruhával letöröljük.

Fagyott burgonya édes ízét úgy vehetjük el, hogy a burgonyát hideg vízbe tesszük, és ecetet vagy sót teszünk hozzá. A burgonyát azután sós burgonyának, vagy tört burgonyának használhatjuk fel tetszés szerinti mártáshoz,

Pírtott tarhonya. A szerző felvétele

borsó, lencse) még tovább! Lehetőleg egy éjjelen át. Áztató vizet ne önts ki, használd fel a főzésnél.

Ok: nagyobb kiadóság, rövidebb főzési idő, tápanyag veszteség kizárása.

6. A jól elzárt főzőedényben csak a puhulás befejezéséig főzz, ne tovább!

Ok: ízletesebb étel, rövidebb főzési idő „agyon főzés”, „szalmaíz” elkerülése.

7. A főzőedény, főzőüst tartalmát keveset keverd! Rendes parázsló tüzed legyen, és így kevesebbet kell keverned!

Ok: hogy ne legyen kása az ételből.

8. A tábori ételt, az egytál ételeket, a mozgókonyhán készített ételeket főzd sűrűn, ne levesesen!

Ok: a sok víz nem lakaszt jól.

9. A friss anyagokat (burgonya, főzelékfélék, zöldség) akár a legcsekélyebb mennyiségben is mezőkről, kertekből tégy az ételbe, főleg akkor, ha nem a laktanyában főzöl. A tábori étel friss anyagaira szükségünk van.

Ok: friss élelmiszer jót tesz az egészségnek és szervezetünknek!

10. Megfontoltan főzz és gonddal főzz! Kóstolj meg mindent!

Ok: a jó élelem jó erőben tartja a csapatokat, a honvédeket!”

A tankönyvben megadott receptek az egy személyre való, grammokban mért adagolást is tartalmazzák: háború és békeidő esetére számolva. Éhes gyomorral nem lehet csatát nyerni, a harci időket megélő katonáknak nagyobb

fejadag járt. Hogy mennyire sikerült a tankönyvi elméletet a gyakorlatban kivitelezni, arra a tankönyv szerzője nem tér ki. Adatok bizonyítják, hogy háborúban nem mindig terv szerint történtek az események, és ez a katonák ételmezése kapcsán is előfordult. Az élelmiszerellátás gyakran akadályokba ütközött, de a kézhez kapott alapanyag raktározása is komoly logisztikai feladatot jelentett. Az első világháborúból fennmaradt angol harcosok leveleiből kiderül, hogy gyakran voltak elégedetlenek az ételmezéssel.

A rendszerbe hiba is csúszhatott, ahogy a jelen, szomszédságunkban zajló orosz–ukrán háborúban is történt.

1914. szeptember 5-én T. H. Cubbon őrmester a belgiumi Mons közelében arról tett említést, hogy 36 órája nem jutott élelemhez, de utána is fejenként csak fél adag húskonzervet kaptak, két darab kétszersülttel.³

A rendszerbe hiba is csúszhatott, ahogy a jelen, szomszédságunkban zajló orosz–ukrán háborúban is történt. Az ukrán fegyveres erők főparancsnoka megjegyezte, hogy ősszel összehasonlította a katonaság és a bentlakásos

iskolák tanulói számára biztosított élelmiszerek finanszírozását. Kiderült, hogy utóbbiaknak fejenként 136 hrivnyát (megközelítőleg 20 lejt) különítettek el, a katonák számára pedig csak 81,27 hrivnyát (megközelítőleg 12 lejt).⁴ A háború kitörése után a sajtóban is megjelent ez a sokkoló adat.

A fenti példákkal ellentétben, szerencsés esetben a magyar honvédek a második világháború alatt akár pírtott tarhonyás húst is kaphattak.

Pírtott tarhonya hashéval⁵, vagy haché-konzervvel (mai átírásban):

Hozzávalók: 2 fej hagyma, 1 piros húspaprika, 800 g disznóhús, 1 evőkanál zsír, 1 evőkanál pirospaprika, 2 cikk fokhagyma, 1 evőkanál paradicsompüré, 1 evőkanál szárított petrezselyem, só, bors ízlés szerint, 300 g tarhonya.

Elkészítés: Az apróra vágott hagymát és paprikát a forró olajon megdinszteljük, rádobjuk a kockákra vágott húst, és megkapatjuk a forró, hagymás-paprikás zsiradékon. A tűzről félrehúzzuk az edényt, rászórjuk a pirospaprikát és az apróra vágott fokhagymát, jól összekavarjuk, majd annyi vizet öntünk alá, hogy a húst szinte elfedje. Fedő alatt 40 percig pároljuk. Míg a hús párolódik, negyed evőkanálnyi olvasztott zsíron a tarhonyát alacsony lángon 5–8 perc alatt megpirítjuk. Ha lejárt a hús főzési ideje, a tarhonyát hozzáadjuk a húshoz, összekavarjuk, és vizet öntünk hozzá, annyit, hogy egy bő ujjnyira ellepje. Fedő alatt, alacsony lángon addig főzzük, míg a tarhonya meg nem puhul, 10–15 perc. Érdemes vasedényben készíteni, mert szépen egyenletesen készül el benne az étel. 10 perc csendes főzés után elzárhatjuk alatta a tüzet, és hagyjuk még 10 percig puhulni. Ekkorra már a tarhonya az összes nedvességet magába szívta.

Magában vagy tejföllel kínáljuk, de főzőtejszínt is kavarhatunk bele.

Jegyzetek

1 Ujváry Sándor: *Tankönyv a Magyar Királyi Honvéd Központ Szakácsképző Tanfolyam részére*. Bp., [1942]

2 Uo.

3 BBC History Különszám [2013]: *Az első világháború története*. 74. old.

4 <https://www.karpatinfo.net/2021/4/8/napi-81-hrivnyaba-kerul-egy-katona-etkeztetese-7348>

5 haché: húsétel

Mihály Izabella, Kölcze Henrietta,
Márk Arnold

A református lelkész-esperes szellemi hagyatéka (1.)

Tőkés József (1884–1951)

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította a *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségért, és rendkívüli képességekről, kiemelkedő tulajdonságokról, átlagon felüli jellemvonásokról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés szerkesztősége* a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Málnás község rövid bemutatása

S epsiszentgyörgytől 18 kilométerre északra, az Olt és a Málnás-patak völgyében, a Bodoki-hegység lábánál fekszik. Valószínűleg a falu határában található gazdag málnavidékről kaphatta a nevét. 1366-ban Malnas néven említik először. Eredetileg Oltszem határának része volt, a 14. században kezdték benépesíteni. Régen a vegyesen lakott székelyföldi jobbágy-határőr falvak típusához tartozott. 1614-ben a 31 itt élő családból csak 13-an

tartoztak a szabadok közé, mellettük 16 jobbágy és 2 zsellér élt. A község lakossága 2009-ben 1170 fő volt. Református egyháza a 19. századtól rendelkezik templommal, római katolikus filiája pedig 1887-ben kapott templomot. A falut körülölelő erdőket valamikor a Mikók birtokolták, közülük került ki a legtöbb, földdel és jobbággal rendelkező nemes. 1896-ban helyezték üzembe a falu kőbányáját, 1934-ben a másodikat, mely több mint száz embernek adott munkahelyet. A falu környékének látványosságai közé tartozik a kora középkori Herecz vagy

A háromszéki Málnás látképe

Tőkés József középiskoláit Marosvásárhelyen kezdte, majd a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban végezte, ahol 1903-ban érettségizett

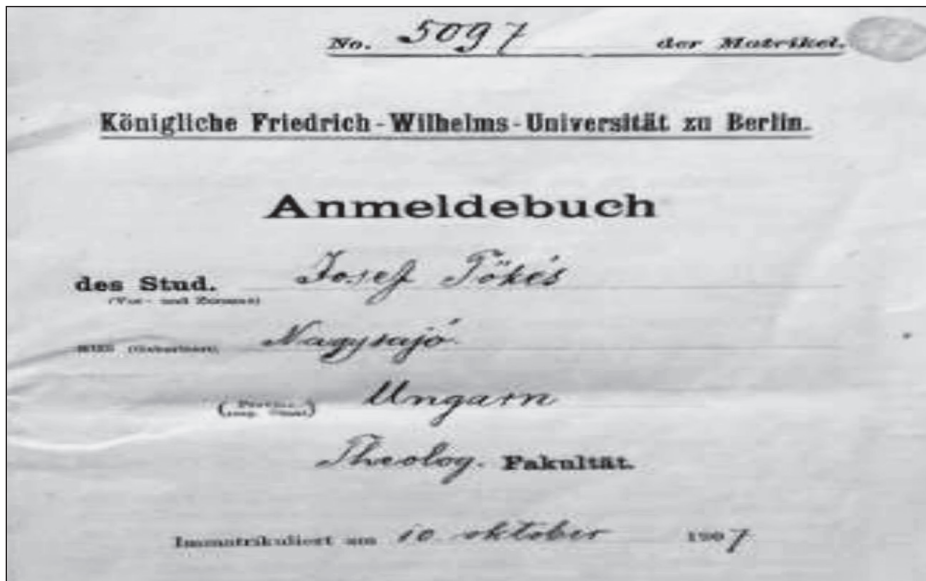
Mikó vára, amely a falutól délre, Málnástól és Oltszemtől egyenlő távolságra, az Olt bal partján emelkedő meredek Vártető nevű hegycsúcson fekszik. Számos legenda fűződik a ma már nem látható várhoz. A környék legféltettebb növénytani értéke a kisasszonypapucs orchideaféle. Megtalálható itt a turbánliliom, az erdélyi májvirág, a zergeboglyár és a gyöngyvirág is.

Itt született 1845-ben Bartók György kolozsvári református püspök, egyházi író, Málnási László (18. század), gróf Bethlen Kata udvari papja. Itt élt és szolgált Tőkés József (1884–1951), református esperes, és itt született az ő fia, Tőkés István (1916–2016), református püspök-helyettes, egyházi író, teológiai professzor, Tőkés László apja. Szintén Málnás szülöttje Fazakas János (1910–1979) orvos, a kolozsvári Ortopédiai és Traumatológiai Klinika vezetője.

Tőkés József életrajza

Tőkés József 1884. december 16-án született Nagysajó községben (Beszterce-Naszód vm.). Édesapja Tőkés József lelkipásztor, édesanyja Tóth Irma. A második lelkipásztori nemzedékhez tartozott. Nagyapja – állítólag – az a marosvásárhelyi kőművesmester volt, akit Bolyai János temetése kapcsán tart nyilván a köztudat.

Hogy honnan indult el életútja, azt a legvilágosabban az a levél szemlélteti, amelyet édesapja Kenessey Béla erdélyi püspökhöz intézett: „Főtiszteletű Püspök Úr! A mai napon elküldöttem

Tőkés József leckekönyve a Berliini Egyetemen (1907)

[...] 1000 (ezer) koronát postautalványon. Kegyeskedjék ezen összeget, mint alapítványt, a kolozsvári Református Szeretetház javára elhelyezni. Az alapítvány a 18 éves, érettségi vizsga előtt elhalt Tőkés Lajos nevű fiamnak emléket őrizze, az ő nevét viselje, mert ezen alapítványi összeget az ő továbbképzésére kiadandók egy részéből rakosgattam össze. Az én menyeyi Atyám szent akarata volt, hogy kora ifjúságában, a munkálkodhatása előkészülete közben fogyjon el a nap, s boruljon rá az örök béke éjszakája. Apai lelkemnek forró óhajtása, hogy ha nem végezhetett egész munkát, alapítványának kamataival törölje le egy-egy könnyes cseppjét a nélkülöző árváknak. Nagysajón, 1914. január 23-án, Tőkés József nagysajói ref. lelkész.” A levél írója az a lelkipásztor, akit az uralkodó Ferenc József 1913-ban a koronás arany érdemkereszttel tüntetett ki kiemelkedő egyházi és társadalmi tevékenységének elismerésül.

Professzorai közül leginkább a filozófiai tanszéket betöltő Böhm Károly hatott a szellemi életére, az ő előadásait egész életén át megőrizte és hasznosította.

A mi hétköznapi hősünk különösebb gondok nélkül tölthette gyermekéveit, akárcsak ifjúságát, mert édesapja levette róla az anyagiak terhét. Vegyes

lakosságú (magyar és román) szülőfalujában úgy nőtt fel, hogy – amint később elbeszélte – sohasem hallott a nemzetiségi kérdés nehézségeiről.

Középiskoláit előbb a marosvásárhelyi, majd a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végezte. Ez utóbbi tanintézetben érettségizett 1903-ban. Felsőfokú tanulmányait a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Teológiai és Bölcsészeti Karán végezte. Teológiai szaktárgyai mellett kiváltképpen érdeklődött a filozófiai és a történelmi tudományok iránt. Külföldi tanulmányútja (1907–1908) során a berlini tudományegyetemet látogatta. Professzorai közül leginkább a filozófiai tanszéket betöltő Böhm Károly hatott a szellemi életére, az ő előadásait nemcsak hallgatta és megtanulta, hanem – kortársai bizonyossága szerint – egész életén át megőrizte és hasznosította. Böhm mellett Kant és Hegel voltak azok az elmék, akik érdeklődését lekötötték. Alig pár nappal a halála előtt igyekezett kikölcsönözni Hegelnek *A szellem fenomenológiája*, valamint Kovács Ödönnek a *Vallásbölcsélet* c. művét. Csupán azért említésre méltó ez a történet, mert szemlélteti, hogy milyen filozófiai hatást kellett legyőznie a mélyreható teológiai (újreformátori) tájékozódás kialakítása érdekében. Ezen a lelki-szellemi átalakuláson áthaladva, életének főként az utolsó három évtizedében a filozófia mindenestől a teológia szolgálatában állott.

Külföldi tanulmányútjáról visszatérve, néhány hónapig segédlelkész volt Kolozsváron (1908. szept. 15. – 1909. május 15.). Ettől a rövid időtől eltökélve, halála napjáig a málnási (Háromszék vm.) gyülekezet lelkipásztora (1909.

Gyermekáldás a családban

május 23. – 1951. február 7.) maradt. Egyetlenegyszer sem változtatott munkaterületet, pedig lett volna rá alkalma, hogy központibb egyházközségbe távozzék, s a jobb javadalmazással könnyebben taníttathassa három gyermekét.

Válasza mindig ez volt: „Istennek valami célja volt és van azzal, hogy engem épp a kis málnási gyülekezetbe küldött. Amiképp célja volt azzal is, hogy eltérített a tanári pályától, saját terve szerint készítet a málnási szolgálatban való megmaradásra.”

Itt alapított családot, 1914. március 10-én Simon Emma zágoni születésű tanítónőt vette feleségül. A házasságukból három gyermek született, József, István és Éva. Azt szokták mondani – ismételte gyakran –, hogy „a falunak szeme van, s a városnak füle van”. Ezt ő úgy módosította, hogy a lelkipásztorra és családjára nézve a falunak nemcsak szeme, hanem füle is van. Úgy rendezte be családi életét, hogy se a szemeket, se a füleket ne botránkoztassa meg. Háztáját a protestáns puritán egyszerűség jellemezte. Látogatói és vendégei erről meggyőződhetnek. Nem volt külön mutatványsarok – a lelkében sem – a külvilág számára. Rend és tisztaság volt körülötte, egyedül „Íróasztala” volt „rendetlen”. Ahhoz senki se nyúlhatott, ott csak ő tudott eligazodni. Gyermekait is egyszerűsége és szerénységére szoktatta.

Eközben a szigorúság jellemezte, mintegy a bibliai intés értelmében: „Melyik fiú az, akit meg nem fenyít az apa?” A zsarnokság nélküli szigorhoz tartozott, hogy gyermekei kivételesen se maradjanak el a vasárnapi gyülekezetből. Ezen a téren is teljes mértékű támogatásban részesítette őt hitvestársa, ahogy Málnáson hívták, az „esperesné asszony”.

A gondoskodó szeretet párosult a nevelői szigorral. Azon igyekezett, hogy a családtagok lehetőleg semmi hiányt ne érezzenek. Ehhez nem volt elég a szűkös lelkipásztori javadalom. Főként a méhészkedésből származó anyagiak tették lehetővé gyermekeinek taníttatását. Ezt pótolta feleségének kézimunkázással szerzett jövedelme.

Környezete számára a „hűvösség” benyomását keltette. Családtagjait sohase dicsérte. Azt tartotta, hogy ne dicsérje az ember se önmagát, sem övét. Ha valaki méltó a dicséretre, úgy ez másoktól származzék. Egyébként is irányadó, hogy a jót nem a dicséretért kell cselekedni. Azonban a ridegnek tűnő magatartás külsőségei meleg és megérintő szívet hordoztak. A szigor és a gyöngédség sajátosan párosult nála. A terhek hordozását hittel és türelemmel vállalta. Nagyobb családját a gyülekezet jelentette. Egyik lelkész társa mondotta a harmincas években: „Olyan sokféle dologgal foglalkozik, s annyira

egyedül végzi a munkát, hogy ha hirtelen meghalna, szolgálata kérdéseiben senki se tudna eligazodni.” Ez a megállapítás annyiban igaz, hogy valóban egyedül vállalta a terheket. A nehézségek miatt sose panaszkodott. Munkássága nyomán Málnás község és az egyházmegye felvirágzott, miközben ő maga nem gyűjtött vagyont. Feleségére még csak házfődelet sem hagyott maga után. Az volt a célja, hogy olyan rendezett viszonyokat teremtsen az őt követő lelkipásztor számára, amelyek mellett az zavartalanul végezheti evangéliumi szolgálatát.

A szorosabb értelemben vett gyülekezeti munkái középpontjában a templom állott. Gyakran lehetett hallani tőle, hogy a hívő élethez nem szükségképpen tartozik hozzá a lelki kérdésekről való közösségi beszélgetés. Állította, hogy lehet valaki hívő ember a „bibliaköri” hangos bizonyágtételek nélkül is. Meg vagyok győződve – mondotta –, hogy azok a gyülekezeti tagok, akik jámbor, kegyes életet élnek, templomba járnak és egyházi terheket hordoznak, éppoly teljes értékű egyháztagok, mint a „hangosan imádkozók” és bizonyágtételevők.

Családtagjait sohase dicsérte. Azt tartotta, hogy ne dicsérje az ember se önmagát, sem övét.

Jól felkészült igehirdető volt, aki olyannyira komolyan vette a lelkészi szolgálatokra való felkészülést, hogy minden egyes prédikációja teljes szövegét leírta, és ezáltal évek múlva is ellenőrizhette magát. Komoly igehirdetésének eredményeként a templomot buzgón látogatták a hívek, ami háromszéki viszonylatban nagy eredménynek számított. A gyülekezet templomlátogatásáról minden alkalommal kimutatót vezetett, úgyszintén a presbitérium tagjairól is. Hetente összejövetelek voltak mind az asszonyok, mind a férfiak, mind az ifjúság számára. Komoly bibliakörös munka folyt minden vonalon, a gyermekek részére pedig a tanerők tartottak vasárnapi iskolát. Műsoros ünnepélyeket, karácsonyfa-ünnepélyeket szerveztek, amelyek alkalmával ruhát, cipőt kaptak a szegények és az arra rászorulóok.

A gyülekezetlátogatást a presbiterekkel együtt végezte, és minden család sorra került. A pásztori látogatások más természetű találkozásokkal egészültek ki. Némelykor egyedül,

A málnási református gyülekezet Tőkés József szolgálata idején

máskor feleségével együtt kereste fel a betegeket.

A gyermekeket és az ifjakat atyai szeretettel gondozta. Kiváltképpen tiszteltnek örvendett ebben a vonatkozásban is. Megkívánta a tisztaságot, a rendet és a fegyelmet. A vasárnapi iskolások éppúgy nem hiányoztak a templomból, mint a vallásórák látogatói. A szülők szívesen támogatták gyermekeik nevelését célzó fáradozásait. Ha a gyermekek közül valaki fegyelmezetlen volt, nyomban azzal intették: „Vigyázz, mert meglátja a pap bácsi.” Az ifjúságot sok mindentől visszatartotta a figyelmeztetés: „Ne tedd, mert megtudja a tiszteletes úr.”

**Megszervezte
a rászorulóknak segélyezését.
A szászvárosi árvaházban
a málnási gyülekezet
külön szobát rendezett be
és tartott fenn.**

Megszervezte a gyülekezeti szeretetmunkákat, valamint a rászorulóknak segélyezését. A szászvárosi árvaházban a málnási gyülekezet külön szobát rendezett be és tartott fenn.

Még ezekben zavaros időkben is ragaszkodott az igazsághoz, és azt bátran képviselte, de eközben sose vált hajthatatlan, makacs emberré. Munkatársai ismételt hallhatták tőle: „Az igazság

előtt készséggel meghajlok és visszavonulok.” A köztudatban mint „ellenzéki” szerepelt, de visszautasította a „csak-azértis” ellenzékiiséget. Saját szavaival élve: „Nem vagyok hajlandó beállni azok sorába, akik csupán azért ellenzékiek, hogy ellentmondjanak.”

Az ellentéteket mindig igyekezett elenségeskedés nélkül feloldani. Igazságszeretetének alapja volt a kötelességtudás, valamint a törvénytisztelet. Jellemvonásai közé tartozott a mértékletesség is. Szerette a fehér asztalt és a társas beszélgetéseket, de sose engedte meg magának a túlzó alkoholfogyasztást. Tréfákat is szívesen mondott és hallgatott, de a „sikamlós” beszélgetésektől tartózkodott. Mértékletes volt a munkában. Kötelességtudata megóvta attól, hogy az utolsó pillanatban kelljen elvégeznie feladatait. Pontosságára jellemző, hogy a gyülekezeti tagok között elterjedt a mondás: „A tiszteletes úr állomásra menetele után be lehet állítani az órákat”. Még napjainkban is él egy anekdota a pontosságáról. Történt, hogy vonattal kívánt Budapestre utazni az Országgyűlés nyitoulására, és szokása szerint percre pontosan érkezett az állomásra, de a vonat már 1 perccel hamarabb elment. Ez a kellemetlen affér nem maradt annyiban, mivel beperelte a MÁV-ot, megnyerte a pert, és kártérítést is kapott.

Ruházatában tartózkodott a divatosságtól. A társadalom meghatározó erejét nem vonta kétségbe, de a társadalmi szokásokat nem vette át

kritikátlanul. Amikor szokásba jött a férfiaknál a födetlen fővel való járás, tréfásan hozzáfűzte: „Nem kérek tanácsot attól, aki nem visel kalapot.” A pletykálgatásokat, a „mindenki azt mondja” beszédeket azzal hátrította el, hogy a „mindenki” csak a „semmivel és a senkivel” azonosítható. Kivételesen sem ragadtatta magát alaptalan állításokra. Gyakorolta az önfegyelmest mind testiekben, mind szellemiekben. Alkalmassint leült a terített asztal mellé, és végignézte másoknak az étkezését anélkül, hogy egyetlen falatot is magához vett volna.

(Folytatjuk)

Forrásanyag

Dr. Tőkés István: *Tőkés József*. Kolozsvár, 2002.

Kovács Attila: *Málnás 650*. Sepsiszentgyörgy, Charta kiadó, 2016.

Adatközlők: Dr. Tőkés István, Gergely Erzsébet, Tőkés András, Szép Lenke, Szép János, Mihály Mózes.

(Az írás készítője, 2018-ban a szerzők a málnási Tőkés József Általános Iskola diákjai voltak. Ma Mihály Izabella a kézdivásárhelyi Bod Péter Tanítóképző 11., Márk Arnold a sepsiszentgyörgyi Puskás Tivadar Szakközépiskola 9., Kölcze Henrietta a málnási Tőkés József Általános Iskola 8. osztályos diákja. Irányító tanár: Kovács Attila iskolaigazgató.)

Sikeres volt a 2021-es esztendő

Hétéves az Erdélyi Címer- és Zászlótudományi Egyesület

Hivatalos bejegyzésének hetedik évfordulóját ünnepli a sepsiszentgyörgyi székhelyű Erdélyi Címer- és Zászlótudományi Egyesület, s ez alkalmat ad a visszatekintésre. Az igen mozgalmas első öt év után a hatodikra árnyékot vetett a koronavírus-világjárvány, ám a tavalyi esztendő – a megszorítások dacára – ismét sikeres volt.

Az egyesület elnökeként *A kora újkori Erdély társadalmi felépítésének címertani megjelenítése* című előadással részt vettem október 20. és 23. között Madridban a VI. Fülöp, Spanyolország királya fővédnökségével tartott 34. Genealógiai és Címertani Világkongresszuson; ugyanakkor képviseltem az egyesületet a Genealógiai és Heraldikai Világszövetség küldöttgyűlésén is. Szintén akkor és ott tartotta éves közgyűlését a Nemzetközi Címertani Akadémia, amelynek levelező tagja vagyok.

Az egyesület sikeres korábbi nemzetközi szerepléseken van túl. Elnökeként előadással részt vettem a 32. és 33. Genealógiai és Címertani Világkongresszuson 2016-ban Glasgow-ban, illetve 2018-ban a franciaországi Arrashban, a 27. Zászlótudományi Világkongresszuson, 2017-ben Londonban, 2018-ban a lengyelországi Cieszynben a 4. Európai Címer- és Zászlótudományi Konferencián, 2019-ben Varsóban a Nemzetközi Genealógiai Akadémia 11. tudományos kollokviumán. (2020-ban a nemzetközi szakkonferenciák elmaradtak.)

2021-ben a szervezet közreműködésével kis székely címersarok is helyet kapott a Csíkszépvízen kialakított, augusztus 14-én felavatott Székely Határőr Emlékközpontban. A lépcsőfeljáróban többek között régi és új székely címerek, valamint a székely székek címerei tekinthetők meg.

2021. július 29-én, pontosan a Román Királyság bővített címerének a Hivatalos Közlönyben való megjelenése százéves évfordulóján az egyesület megemlékező előadást szervezett Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeumnak időlegesen helyet adó Lábás Házban. Az egyesület partnere volt két zászlókiállításnak, amelyek megnyitóján tárlatvezetést tartottam: március idusán a Gyergyószentmiklósi Művelődési Központban, valamint október 8-án Zabolán, a Mikes-kastély rendezvényterében, ahol a Csángó Néprajzi Múzeum gyűjteményének részét képező magyar történelmi zászlók rekonstrukcióit sorakoztatják fel.

A Miklósvár első írásos említésének 810 éves évfordulója alkalmából július 25-én tartott ünnepségsorozat keretében az egyesület elnökeként székely jelképeinkről értekeztem a Kálnoky-kastélyban. A Wegener Pro Sanitate Alapítvánnyal

A szerző a 34. Genealógiai és Címertani Világkongresszuson

partnerségben a székelyek régi és új jelképeiről tartottam előadást Kézdivásárhelyen a Tudástár előadássorozat keretében, október 4-én.

Az egyesület adományaként megterveztem a nagygalambfalvi Kányádi Sándor Általános Iskola címerét, amit be is mutattam a tanoda névadó ünnepségén, szeptember 12-én. Szintén a szervezet adományaként terveztem címet a Kiskereki Református Egyházközségnek.

Az erdélyi magyar heraldikus, aki véglegesítette Nagy-Románia címerét címmel online előadást tartottam Keöpeczi Sebestyén József (1878–1964) címerművészről a Moldvai Köztársaságban szervezett 15. Heraldikai Szimpóziumon. A szeptember 1. és október 2. között Jászvásárban szervezett XXIII. Monumentul nemzetközi műemlékvédelmi szimpóziumon *Fél évezredes címereggyűttes a székelydályai református templom szentélyében* címmel tartottam, szintén online előadást.

Végül bemutattam a madridi előadásomat november 14-én Vízaknán, az Ars Hungarica 2021 – Nagyszebeni magyar kulturális fesztivál rendezvénysorozat keretében, amelynek partnere volt az egyesület.

Az Erdélyi Címer- és Zászlótudományi Egyesület köszönetet mond támogatóinak, a Bethlen Gábor Alapnak, a Comunitas Alapítványnak, Vaida Botondnak, és mindazoknak, akik adójuk felajánlható hányadával hozzájárultak programjai sikeréhez.

Szekeres Attila István

Felhívás a Kárpát-medence magyar kórusaihoz

A Tordaszentlászlói Thamó Gyula Közművelődési Egyesület idén is megszervezi a hagyományos, immár a XXXI. Szent László-napi kórustalálkozót 2022. június 25-én, szombaton 9 órától.

Nagy öröm számunkra, hogy az eseményt két év kényszerzünet után újból megrendezhetjük, találkozhatunk és énekelhetünk.

Együttlétünket közös énekléssel is szeretnénk gazdagítani, amelyre hagyományosan a következő műveket választottuk:

Kodály Zoltán: A magyarokhoz (legalább egy szólamban)
Erkel Ferenc – Bárdos Lajos: Szózat

E kórusműveket a templomkertben, Szent László szobra körül éneklük közösen a kórusok.

A templomban tartott ünnepi istentisztelet, majd a Művelődési Házban tartott kórusverseny után mindenkit szeretettel hívunk egy közös ebédre, a karvezetők együttlétére, majd estig tartó beszélgetésre, közös dalolásra.

Thamó Gyula Közművelődési Egyesület, Tordaszentlászló

